

MONOSTORI JUDIT¹

VÁLTOTT GYERMEKGONDOSKODÁS SZAKÉRTŐI SZEMMEL²

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2023.2.1>

ABSZTRAKT

2022 januárjától a magyar Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvének módosításával a válás utáni gyermekelhelyezés jogi keretei megváltoztak. A korábbi szabályozástól eltérően a közös szülői felügyeleti jog, és ennek részeként a váltott gondoskodás már az egyik szülő kérésére is elrendelhető, míg korábban feltétele volt, hogy ebben a szülők megegyezzenek. Az új szabályozás lehetőség a bírának arra, hogy ha mindkét szülőt alkalmasnak találják a gyermek(ek) nevelésére, akkor a közös szülői felügyeletet és a váltott gondoskodást is elrendelhetik. Ez megváltoztathatja a válás utáni gyermekelhelyezés mintáit, mint ahogyan erre számos külföldi példát látunk. A törvénymódosítás ráirányította a figyelmet egy terjedőben lévő családi berendezkedésre: a válás utáni váltott gondoskodásra. Kutatásunkban szakértőket kérdeztünk meg arról, hogy hogyan értékelik a jogszabály-módosítást; milyen hatásokat várnak tőle; véleményük szerint, hogyan fog alakulni az ezzel kapcsolatos jogalkalmazás; hogyan vélekednek arról a társadalmi közegről (szerepek, szerepfelfogások, normák stb.), ami befolyásolhatja a váltott gondoskodás elterjedését. További kiemelt szempont volt a szakértői interjúk során a váltott gondoskodás eddigi tapasztalatainak feltérképezése. Szakértőinket különböző területekről válogattuk, így voltak közöttük ügyvédek, mediátorok, pszichológusok, jogtörténészek, különböző érdekvédelmi szervezetek, civil szervezetek képviselői, és interjút készítettünk egy bíróval is. Az interjúk 2021 decembere és 2022 áprilisa között készültek. Eredményeink azt mutatják, hogy Magyarországon a szakértők a váltott gondoskodás lassabb elterjedését várják, mivel erősen hatnak a tradicionális szülői szerepfelfogások mind az érintett népszerűség, mind a bíróságok körében. Hangsúlyozták azt is, hogy a váltott gondoskodás nem minden esetben szolgálja a gyermek érdekeit, de sok családban megoldás lehet arra, hogy a gyermekek a szülők válása után is szoros kapcsolatban tudjanak maradni mindkét szülővel. Ugyanakkor a gyermekek és a szülők érdekei elválhatnak egymástól, így körültekintő döntésekre van szükség a gyermekelhelyezés kérdéseiben. Kiemelték továbbá, hogy ennek érdekében a bírák, a gyámügyesek, a pszichológusok és mediátorok szorosabb együttműködésére lenne szükség.

Kulcsszavak: váltott gondoskodás, válás, különélő szülők, szülői szerepek válás után, családjog

---

¹ Népeştudományi Kutatóintézet.

² A kutatást támogatta az Egyedülálló Szülők Klubja Alapítvány.

SHARED PHYSICAL CHILD CUSTODY FROM THE PERSPECTIVE OF EXPERTS

ABSTRACT

From January 2022, with the amendment of the Family Law Book of the Hungarian Civil Code, the legal framework for child custody after divorce has changed. Unlike the previous regulation, joint parental custody and, as part of it, shared physical custody can be ordered even at the request of one of the parents, whereas previously it was a condition that both parents agree on this. The new legislation is a way for judges to order joint parental custody and shared physical custody if both parents are found suitable to raise the child(ren). This can fundamentally change the patterns of child placement after divorce, as we have seen in many examples in several European countries. The amendment has drawn attention to the issues related to shared physical custody. In our research, we interviewed experts about their assessment of the legislative change; what effects are expected from it; how they think enforcement in this area will develop; and what they think about the social environment (roles, role perceptions, norms, etc.) that may influence the prevalence of shared physical custody. Another aspect highlighted during the expert interviews was the experience of shared physical custody so far. Among our experts were judges, lawyers, mediators, psychologists, legal historians, and representatives of NGOs, who were interviewed between December 2021 and April 2022. Our results show that in Hungary experts expect a slower uptake of shared physical custody, due to the strong influence of traditional parenting role perceptions among both the population concerned and the courts. They also stressed that shared physical custody is not always in the best interests of the child, but in many families it can be a solution to allow children to remain in close contact with their parents after the divorce. However, the interests of children and parents can be divergent and careful decisions on child custody issues are needed. It was stressed that this would require closer cooperation between judges, guardians, psychologists, and mediators.

Keywords: shared physical custody, divorce, separated parents, parental roles after divorce, family law

VÁLTOTT GYERMEKGONDOSKODÁS SZAKÉRTŐI SZEMMEL

---

1. BEVEZETÉS

2022 januárjától a Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvének szülői felügyeletre vonatkozó szabályozása alapvetően változott meg, mivel ettől kezdve a bíróság csupán az egyik szülő kérésére is dönthet a közös szülői felügyelet, és ehhez kapcsolódóan a váltott gondoskodás elrendeléséről, amennyiben az a kiskorú gyermek érdekében áll (lásd: a 2021. évi CXXII. törvény módosítását, amely a Ptk. 4. 164§ és 167§-ait érinti). Ez a jogszabályi változás a bíróság döntési lehetőségeit szélesíti ki, hiszen ha a bíróság mindkét szülőt alkalmasnak látja a gyermek nevelésére és gondozására, akkor elrendelheti a közös szülői felügyeletet és a váltott gondoskodást is. Korábban a bíróságok egy része azt a gyakorlatot alkalmazta, hogy ha a szülők nem tudtak megállapodni a közös szülői felügyeletről, de a bíróság mindkét szülőt alkalmasnak találta a gyermekek nevelésére, akkor a különélő szülőt a gondozó szülővel közel azonos időtartamú kapcsolattartásra jogosította fel. Ezzel kapcsolatban viszont a Kúria kimondta, hogy ez nem alkalmazható ilyen módon, mert ez burkolt közös szülői felügyeletet és váltott gondoskodást jelent (lásd: BH 2020.1.11: Kúria Pfv.II.20.210/2019/4).

Az új szabályozás keretein belül a bíróságnak továbbra is lehetősége van arra, hogy – a gyermek érdekeit és a szülők körülményeit is figyelembe véve – a szülői felügyelet gyakorlására csak az egyik szülőt jogosítsa fel, illetve bizonyos szülői felügyeleti jogokat a szülők között megosszon. A korábbi gyakorlatnak megfelelően arról is születhet döntés, hogy a gyermek az egyik szülőnél fog lakni, a másik, különélő szülőjével pedig kapcsolatot tart.

A jogszabály módosítása heves reakciókat váltott ki, elsősorban a civil szervezetek, a nemek egyenjogúsáért és a gyermekek jogaiért küzdő érdekképviseletek részéről, de megszólaltak a témában pszichológusok, a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek és ügyvédek is. Az apai jogokkal foglalkozó szervezetek alapvetően üdvözölték az új jogszabályt, és abban az apai jogok kiszélesedésének lehetőségét látták meg, míg számos nő- és gyermekjogokért küzdő szervezet aggályát fejezte ki a módosítás lehetséges következményei miatt. Ez utóbbiak elsősorban azért aggódtak, mert úgy vélték, hogy a jogszabály-módosítás veszélybe sodorhatja a családon belüli erőszak áldozatait. Véleményük szerint ugyanis a bíróságok nincsenek felkészülve arra, hogy minden esetben felismerjék a bántalmazó kapcsolatokat, így előfordulhat, hogy a bántalmazó szülő válás után is megtarthatja a szülői felügyeleti jogát, sőt még a váltott gondoskodást is kiharcolhatja. Ily módon az egyik szülő erőszakos, agresszív, bántalmazó viselkedése esetén nincs garantálva a szülő távoltartása a gyermektől. Másrészt több civil szervezet kifejezte a jogszabály-módosítással kapcsolatos azon fenntartását is, hogy ha a váltott gondoskodás nem a szülők közös akaratán alapul, hanem bírói döntés eredménye, akkor a szülők között nem feltétlenül alakul ki az az együttműködés, ami a gyermek érdekeit szolgálná.³

³ A törvénymódosítással kapcsolatos civil szervezeti reakciókról megjelent írásokból, szakértőkkel, érintettekkel készült interjúkból, a váltott gondoskodással kapcsolatos szakértői véleményekről lásd például: Kassai Zsigmond: Kinek és miért fáj a gyermekfelügyeleti szabályok változása. Elérhető: <https://24.hu/belfold/2021/12/10/valas-gyermekelhelyezes-valtott-gondoskodas-torvenymodositas/> [Letöltve: 2023-05-10]; Konopás Noémi: Gyermekelhelyezés: kinyílt a kapu az édesapák előtt. Elérhető: https://mandiner.hu/cikk/20211112_kozos_felugyelet_valtott_neveles [Letöltve: 2023-05-10]; Ügyvéd podcast: Elérhető: <https://upcast.hu/a-gyermekelhelyezestol-a-valtott-gondoskodasig-mukodnek-e-a-gyakorlatban-a-szuloi-felugye->

A törvénymódosítás ugyanakkor jól illeszkedik abba az Európa-szerte megfigyelhető trendbe, hogy a jogalkotók egyre inkább törekednek az anyák és az apák egyenlő jogainak elismerésére különféle szülők esetében is, továbbá igyekeznek érvényt szerezni mind a gyermek legfőbb érdekének, mind annak, hogy a gyermeknek joga van a mindkét szülőjével való szoros kapcsolattartáshoz, akkor is, ha a szülők nem élnek együtt (lásd: a Gyermek Jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény, amelyet Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvény hirdetett ki; az Európa Tanács 1996-os Egyezménye a Gyermekek Jogainak gyakorlásáról; az Európai Unió Tanácsának 2201/2003/EK rendelete a szülői felelősségről).

A törvénymódosítás-tervezet megjelenését követő rendkívül éles szakmai vita azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy nincs egységes álláspont azzal kapcsolatban, hogy a váltott gondoskodás milyen körülmények között szolgálja a gyermek érdekeit és milyen nehézségei, illetve bizonyos esetekben kockázatai vannak annak, ha a szülők így nevelik a gyermekeiket. Az új szabályozás felveti azt a kérdést is, hogy vajon hogyan működhet a váltott gondoskodás bírói elrendelése akkor, ha a szülők nem tudtak megegyezni a gyermek elhelyezéséről. Vajon ez a gondoskodási forma szorosabb együttműködést igényel-e a szülők között, mintha a gyermek az egyik szülővel él? Tudnak-e a váltott gondoskodás előnyei akkor is érvényesülni, ha a szülők nincsenek egymással jó viszonyban? A váltott gondoskodás hatásait taglaló külföldi szakirodalom ugyanis gyakran hangsúlyozza azt, hogy a gyermekek jóllétére gyakorolt pozitív hatás jórészt azzal magyarázható, hogy ezt a gondoskodási formát azok a szülők választják, akik jól tudnak együttműködni a válás után is, és akik már az együttélés alatt is viszonylag egyenlően osztották meg egymás között a gyermekgondozás feladatait, ahol a gyermek-szülő kapcsolat mindkét szülő esetében nagyon jól működött, illetve ahol a szülők magasabb iskolai végzettségűek és jobb anyagi státuszúak (Bernardi–Mortelmans 2021, Bergström et al. 2014, Bjarnason et al. 2012, Braver–Lamb 2018, Braver–Votruba 2018, Juby–Bourdais–Marcil–Gratton 2005, Smyth–Qu–Weston 2004, Steinbach–Augustijn–Corkadi 2020, Vanassche et al. 2013). Ezek a szelekciós hatások azonban nem feltétlenül érvényesülnek akkor, ha a gyermek elhelyezéséről a bíróság dönt és nem a szülők.

Kutatásunkban szakértői interjúk segítségével próbáltuk meg feltárni a váltott gondoskodás törvényi szabályozásával kapcsolatos viták lényegi elemeit, illetve bemutatni azt, hogy azok mennyire kapcsolhatók a törvénymódosításhoz – vagy sokkal inkább a jogalkalmazás, valamint a válást kísérő különféle intézmények működési problémáinak érzékelése állhat ezek mögött. Azt is vizsgálni kívántuk, hogy milyen szerepet játszik ebben a vitában az, hogy feltehetően a szakértők körében sincs egyetértés abban, hogy mik a váltott gondoskodás előnyei és hátrányai, illetve mit jelenthet ez a szülők és mit a gyermekek számára.

Kutatási eredményeink bemutatása előtt áttekintést adunk a váltott gondoskodás társadalmi, családi és jogi kontextusairól, azokról a főbb témákról, amelyek a váltott gondoskodással kapcsolatos szakirodalomban megjelentek, majd bemutatjuk a kutatás kérdésköreit és a módszertant. A szakirodalom áttekintésekor csak azokra a témákra koncentrálnunk, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a kutatásunkhoz (a váltott gondoskodás bővebb szakirodalmi áttekintését lásd Monostori 2022, illetve Pilinszki–Gyetvai 2021 írásaiban).

---

leti-jog-gyakorlasanak-uj-tipusai-az-ugyved-podcast-31-adasa/ [Letöltve: 2023-05-10]; NLC.hu: Ügyvéd az új válástörvényről: a közös felügyelet és a váltott gondoskodás az anyák érdeke leginkább, Elérhető: <https://nlc.hu/baba/20211020/valas-varga-judit-torvenytervezet/> [Letöltve: 2023-05-10]; NANE Egyesület, Patent Egyesület és Magyar Női érdekvédelem Szövetség (2021) Észrevételek és javaslatok a Családjogi jogalkalmazás hatékonyságát erősítő munkacsoport által a kiskorú gyermek védelme érdekében javasolt polgári jogi tárgyú módosítások kapcsán. További észrevételek és javaslatok a szülői felügyeleti jog rendezése és kapcsolattartás szabályozásának és gyakorlatának kérdéskörében, a családon belüli, párkapcsolati erőszak kontextusában. Elérhető: <https://nokjoga.hu/wp-content/uploads/E%CC%81szreve%CC%81telek-a-Csala%CC%81djogi-Jogalkalmazasa%CC%81si-Munkacsoport-anyaga%CC%81hoz.pdf> [Letöltve: 2023-05-10].

2. A VÁLTOTT GONDOSKODÁS TÁRSADALMI, CSALÁDI ÉS JOGI KONTEXTUSAI

2.1. Társadalmi és családi kontextus a szakirodalmi áttekintés alapján

A válás utáni váltott gondoskodás számos országban egyre elterjedtebb családi berendezkedés (Bala et al. 2017, Kitterød–Lynstad 2014, Kitterød–Wiik 2017, Meyer–Cancian–Cook 2017, Ottosen et al. 2014, Poortman–Van Gaalen 2017, Steinbach 2018, Vanassche et al. 2017). Ennek egyik magyarázata az apai szerepek változása lehet, amelynek során az apák egyre nagyobb része intenzíven bekapcsolódik a gyermekgondozásba és szoros érzelmi kapcsolatot épít ki a gyermekével (Chesley 2011, Dermott 2008, Dermott–Miller 2015, Doucet–Lee 2004, Goldscheider–Bernhardt–Lappegård 2015, Hook 2016, Knijn–Selter 2002, Rehel 2014, Stevens 2015, Takács – Szalma 2022, Westphal–Poortman–Van der Lippe 2014). Ezek a változások a válás utáni szülőségre is kihatnak, ugyanis az apák válás után is több időt töltenek a gyermekeikkel, mint korábban (Klünder–Meier–Gräve 2018, Schoppe–Sullivan–Fagan 2020), a váltott gondoskodásban nevelők körében pedig mindkét szülő aktívan vesz részt a gyermek életében. Az anyaság és az apaság tartalmi változásaiban a társadalmi okok – például a nők intenzív munkaerőpiaci részvétele – mellett, annak is szerepe van, hogy egyre több tudományos ismeret halmozódik fel és válik szélesebb körben is ismertté azzal kapcsolatban, hogy milyen fontos az apák szerepe a gyermekek fejlődésében. Jelentősége van annak is, hogy egyre több szülő – elsősorban anya – ismeri fel a váltott gondoskodás előnyeit a saját élete vonatkozásában is. Az anyák ugyanis váltott gondoskodásban sok esetben jobban össze tudják hangolni a munkájukkal és a családjukkal kapcsolatos teendőket, több szabadidejük is marad, mintha a gyermek ideje nagy részét vele tölténé (Bakker–Karsten 2013, Berman 2015, Nielsen 2011, Sodermans et al. 2015, Van der Heijden–Poortman–Van der Lippe 2016).

A gyermekek számára a válás utáni protektív faktorok közül az egyik legfontosabb az, ha mindkét szülőjével szoros és jó kapcsolatot tud fenntartani. Erre a váltott gondoskodás megfelelő kereteket adhat. Mindkét szülő figyelemmel tudja kísérni a gyermekek testi és lelki fejlődését, tanulmányait, mindennapjait, és ezekre a tapasztalatokra építkezve közösen tudnak döntést hozni a gyermek életét érintő kérdésekben. Egy svéd kutatás azt is kimutatta, hogy a váltott gondoskodásban nevelt gyermekeknek egy jelentős csoportja több időt is tölt a szüleivel, mint a válás előtt (Berman 2015). A szülők ugyanis törekednek arra, hogy a munkájukkal és a háztartással kapcsolatos feladatok egy részét azokra a napokra csoportosítsák át, amikor a gyermek a másik szülőnél van (Bakker–Karstein 2013, Berman 2015).

Ugyanakkor a váltott gondoskodás nem minden esetben a legmegfelelőbb megoldás egy család számára. Mivel a váltott gondoskodásban nevelők döntő többségében ez a gyermekelhelyezési forma a szülők közös akaratán alapul, felmerül a kérdés, hogy ennek a gyermeknevelési formának a pozitív hatásai vajon magának a családi berendezkedésnek vagy a szülők egyéb jellemzőinek, a közöttük jól működő együttműködésnek a következményei. Kérdéses az, hogy hogyan működik ez a családi berendezkedés akkor, ha a szülők nem tudnak együttműködni vagy közöttük súlyosabb konfliktusok is vannak. Ezzel kapcsolatban több kutatás is azt találta, hogy ha a szülők között súlyos konfliktus van, akkor a váltott gondoskodásnak negatív hatása van a gyermekek jóllétére (Emery 2016, McIntosh et al. 2010, McIntosh–Pruett–Kelly 2014, Pruett–McIntosh–Kelly 2014, Vanassche et al. 2013). Ugyanakkor a válás körüli konfliktusok idővel általában lecsillapodnak és a szülők közötti kapcsolat rendeződik (Visser et al. 2017). Lehetséges az is, hogy az együttműködésre képtelennek látszó szülők megtanulnak kooperálni egymással és a párkapcsolati problémák megszűnése után jobban tudnak figyelni a gyermek érdekeire. A válás körüli konfliktusok tehát nem feltétlenül vetítik előre azt, hogy

a szülők közötti rossz viszony a jövőben is fennmarad. Nielsen (2017) arra is felhívja a figyelmet, hogy a gyermekek jólléte szempontjából a szülő-gyermek kapcsolatnak fontosabb szerepe van, mint a szülők közöttinek, így az határozhatja meg elsődlegesen, hogy egy családban melyik gyermekelhelyezési forma tud jól működni, hogy milyen a szülők és a gyermek kapcsolata.

A váltott gondoskodással kapcsolatos kérdések egyik sarkalatos pontja az is, hogy milyen életkorú gyermekek nevelése esetén ajánlható ez a családi berendezkedés. A pszichológusok egy része úgy gondolja, hogy kiskorúakig a gyermekeknek ez nem optimális családforma, mert sérül a gyermekek biztonság iránti igénye (Tornello et. al. 2013). Mások viszont úgy vélekednek, hogy a váltott gondoskodás minden életkorban a gyermekek érdekeit szolgálja, hiszen a gyermek csak így tarthatja meg mindkét szülőjével a szoros kapcsolatot (Millar–Kruk 2014). Mivel az ezzel kapcsolatos kutatások a reprezentativitás és a szelektivitás problémáit hordozzák, nincsenek tudományos evidenciák arra vonatkozóan, hogy a különböző életkorú gyermekekre hogyan hat ez a gondoskodási forma (Warshak 2018).

2.2. Jogi kontextus

Nemcsak Magyarországon, de más országokban is jellemző, hogy a válások döntő többsége közös megegyezéssel történik, azaz a bíróság csak jóváhagyja a szülők felügyeleti jogra, gyermekelhelyezésre és tartásdíjra vonatkozó megállapodását. Ebből kutatók arra következtettek, hogy a gyermekelhelyezés gyakorlatát sokkal inkább a szülői szerepek, elsősorban az apai szerepek átalakulása határozza meg, mint a válásra vonatkozó jogszabályok (Grád–Jánoskúti–Kőrös 2007, 2008). Ugyanakkor mások arra hívták fel a figyelmet, hogy a közös megegyezéssel történő válások nem feltétlenül tükrözik a szülők tényleges akaratát (Nielsen 2011). A jogszabályi környezet ugyanis kijelöli azokat a kereteket, amelyben a szülők gondolkodhatnak. Ha a közös szülői felügyelet vagy a váltott gondoskodás csak a két szülő közös akaratával egyezően rendelhető el, akkor azok az anyák vagy apák, akiknek szülőtársa kizárja ezt a lehetőséget, feltehetően kisebb valószínűséggel fognak küzdeni ezért, hiszen igen csekély esélyük van arra, hogy ezt elérjék (Nielsen 2011). A jogszabályok tehát nemcsak azokban az esetekben befolyásolják a válás utáni szülőség kereteit, amikor a bíróság hozza a döntést, hanem közvetve akkor is, amikor a szülők döntenek e keretekről. Erre utal az is, hogy több európai országban emelkedett a váltott gondoskodásban nevelők aránya, amikor a magyarhoz hasonló jogszabályi változás történt, noha a bírósági döntések a legtöbb európai országban az eseteknek csak nagyon kis részét teszik ki (Sodermans–Matthijs–Swicegood 2013). A válás utáni gyermekelhelyezés tendenciáinak megértése tehát elengedhetetlenné teszi a jogi keretek vizsgálatát. Az alábbiakban ezzel a kérdéssel foglalkozunk.

A váltott gondoskodás jogi szabályozását több európai országban is megelőzte annak az elfogadottá válása, hogy a szülői felügyelet gyakorlása mindkét szülő joga és kötelessége, még azután is, ha a szülők elváltak egymástól. A szülői felügyelet arra vonatkozik, hogy melyik szülő dönthet a gyermekkel kapcsolatos fontos ügyekben (iskolaválasztás, egészségügyi kérdések, külföldre költözés stb.) és a mindennapi élet kisebb-nagyobb kérdéseiben. A szülői felügyelet lehet kizárólagosan az egyik szülőé, lehet közös vagy a szülők megállapodhatnak abban is, hogy mely területeken döntenek közösen és melyeken egyik vagy másik szülő. Ha a szülői felügyelet kizárólagosan az egyik szülőé, a másik szülőnek akkor is vannak jogai és kötelességei a gyermeket érintő fontosabb kérdések kapcsán (lásd erről: Monostori 2022). A váltott gondoskodás a jogszabályok szerint azokban az esetekben valósulhat meg, ha közös szülői felügyelet van, és ezen belül a szülők úgy döntenek, vagy a bíróság azt rendeli el, hogy a gyermek ugyanannyi időt tölt el mindkét különálló szülőjénél. A váltott gondoskodás tehát a gyermek fizikai elhelyezésére vonatkozik.

Ha a magyar szabályozást az európai példák sorában próbáljuk elhelyezni, akkor abból kell kiindulnunk, hogy analitikus megközelítésben a váltott gondoskodás jogi szabályozásának négy típusát különíthetjük el: az első, amikor lényegében nincs mód a gyermek váltott elhelyezésére; a második amikor a váltott gondoskodás csak a két szülő együttes kérésére alkalmazható; a harmadik, amikor a váltott gondoskodást akkor is elrendelheti a bíróság, ha azt csak az egyik szülő kéri; a negyedik pedig az, amikor a bíróságoknak azt kell megindokolnia, amikor a gyermeket nem váltott gondoskodásban helyezik el, azaz szülői megegyezés hiányában a bíróság főszabályként alkalmazza a váltott gondoskodást. Külön kategóriába sorolhatjuk azokat az eseteket, amikor nem nevesítik, vagy nevesítik ugyan, de nem szabályozzák a váltott gondoskodást. Ilyen például a lengyel (Kaminska 2020), de ide tartozott 2021-ig a magyar szabályozás is.

A váltott gondoskodás jogszabályi támogatottsága azokban az országokban erős, ahol az élet számos területén hosszú évtizedes gyakorlata van a nemek közötti egyenlőségnek, ahol erősek az ösztönzők arra, hogy az anyák és az apák egyaránt részt vegyenek a fizetett munkaerőpiacon, a háztartási munkában és a gyermekgondozás feladataiban is. Svédországban például – ahol Európában az egyik legmagasabb azoknak a gyermekeknek az aránya, akik válás után az apjuknál és az anyjuknál is egyaránt laknak – 1998 óta megállapíthatja a bíróság a váltott gondoskodást, még akkor is, ha azt az egyik szülő ellenzi. A törvény szövege szerint ez akkor indokolt, ha a gyermek érdeke ezt kívánja. A svéd szabályozás szerint a bíróságnak figyelembe kell vennie, hogy mit szeretne a gyermek, hogy mi a gyermek érdeke, hogy mennyire együttműködőek a szülők és hogy milyen távol laknak majd egymástól a szülők. Franciaországban 2002-ben vezették be a váltott gondoskodás intézményét. Többségében azokban az esetekben alkalmazzák, ha a szülők ezt kérik, de a bíróság akkor is elrendelheti, ha úgy látja, hogy ez a gyermek érdeke. Az ide vonatkozó belga jogszabályokban 2006 óta főszabály a váltott gondoskodás (Vanassche et al. 2013), ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy a jogalkalmazás Belgiumban sem egységes. Voltak bírák, akik tényleges főszabályként értelmezték a váltott gondoskodást és ettől ritkán tértek el, míg mások úgy vélekedtek, hogy a váltott gondoskodás elutasítására elegendő indok, hogy az egyik szülő nem járul hozzá ehhez (Szeibert 2012). Ez a példa arra hívja fel a figyelmet, hogy a jogszabályok mellett a jogalkalmazás területe is erőteljesen befolyásolhatja a váltott gondoskodás elterjedtségét.

Ahol vannak erre vonatkozó kutatások, ott azt állapították meg, hogy a váltott gondoskodás sokkal jellemzőbb azokban a családokban, ahol a szülők maguk döntenek a gyermek(ek) elhelyezéséről. A bírósági eljárásokban még azokban az országokban (pl. Franciaországban vagy Svédországban) is sokkal ritkább a váltott gondoskodásról való döntés, ahol ez az elhelyezési forma általában véve viszonylag gyakori (Vezetti 2014). Problémát jelent viszont az, hogy a bíróságok konfliktusos válásban is alkalmazzák ezt egyfajta kompromisszumos megoldásként (Sodermans-Matthijs-Swicegood, 2013, Fehlberg et al. 2011, Cashmore et al. 2010, McIntosh et al. 2010, Singer 2008). Ez annak köszönhető, hogy a váltott gondoskodás egyfajta szülői jogként jelenik meg és kívánatos céllá válik a szülői jogok fenntartása és gyakorlása miatt (Vanassche et al. 2013, Fehlberg et al. 2011).

A váltott gondoskodás jogi szabályozásának különböző típusai a hazai jogalkotás történetében is tetten érhetőek. A Ptk. 2002. évi koncepciója még azt szögezte le, hogy válás esetén nem kerülhet sor a gyermek(ek) váltott elhelyezésére. Ugyanakkor a Kodifikációs Szerkesztőbizottság 2005. évi javaslata már határozottan kiemelte, hogy a váltott elhelyezés nem tiltható, és ha azt mindkét szülő kéri, akkor azt a bíróság jóváhagyhatja (Szeibert 2022). A magyar jogi szabályozás tehát 2022-ig nem tiltotta, de nem is támogatta különösképpen a váltott gondoskodás intézményét. A 2021 őszi jogszabály-módosítás e vonatkozásban komoly változásnak tekinthető.

3. A VÁLTOTT GONDOSKODÁS DEFINÍCIÓJA

A váltott gondoskodásnak nincsen egységes definíciója. A kutatásokban, a jogi szabályozásban sokféle meghatározással találkozhatunk, és az érintett családok maguk is többféleképpen gondolkodnak erről a gyermekelhelyezési formáról. A hazai jogi szabályozás váltott gondoskodásnak azt nevezi, amikor a szülők a gyermekeket felváltva, azonos időtartamban nevelik (Ptk. 4:164.§). Ez a váltott gondoskodásnak egy szigorú meghatározása, mivel több olyan országot is ismerünk, ahol az egyik és a másik szülőnél töltött időt nem egy adott arányban, hanem egy aránysávban határozzák meg. Belgiumban vagy Kanadában például azt is váltott gondoskodásnak hívják, amikor a gyermek idejének legalább 40%-át az egyik szülőnél tölti. Ennek azért is van jelentősége, mert több társadalompolitikai intézkedés épülhet a vonatkozó jogszabályra, amely érinti például azt a kérdést is, hogy válás után mindkét szülő igénybe vehet-e társadalmi juttatásokat, és ha igen, milyen mértékben. Magyarországon például a családi pótlék a váltott gondoskodásban nevelők esetében megosztható, de csak akkor, ha 50–50% időtartamban nevelnek. Ettől eltérő arány esetében a támogatás nem megosztható, még abban az esetben sem, ha közel fele-fele (például 40–60%) a gyermeknevelési idő. Ez mindenképpen problémát jelent, hiszen számos olyan szülőpár lehet, akik váltott gondoskodásban, de nem pontosan fele-fele arányban nevelik a gyermekeiket. A gyermekkel töltött idő megosztásában külső okok is szerepet játszhatnak, például a szülők munkarendje; ha mozaikcsaládban élnek, akkor a többi gyermektől való gondoskodás rendje; ha új partnerek vannak, akkor az ő időbeosztásuk. Egy edzés vagy különóra is alakíthatja úgy a mindennapokat, hogy a szülők nem pont 50-50% időtartamban, hanem ettől eltérő időbeosztással gondoskodnak gyermekeikről.

A kutatásokban szintén sokféle definícióval találkozhatunk. Vannak, amelyek már azt is váltott gondoskodásnak tekintik, ha a gyermek az egyik szülőjénél ideje 25%-át, a másikonál 75 %-át tölti, de kutatásokban is vannak olyan megközelítések, amelyek csak azt tekintik váltott gondoskodásnak, ha a gyermek mindkét szülőnél az ideje felét tölti (a különböző definíciókról lásd: Steinbach 2018, Smyth 2017, Carlsund et al. 2012, Fehlberg et al. 2011). Maguk az érintettek is definiálhatják, hogy ők váltott gondoskodásban nevelnek-e vagy sem. Ennek hátránya a szubjektivitás, vagyis hogy a szülők nagyon különböző élethelyzeteket definiálhatnak váltott gondoskodásként, illetve ugyanazt az élethelyzetet is teljesen másképpen ítélik meg (Bakker–Mulder 2013). Jellemző különbségek vannak például az apák és az anyák között, mivel az apák jellemzően gyakrabban ítélik meg ugyanazt a helyzetet váltott gondoskodásként (Kitterød–Lyngstad 2014).

4. A KUTATÁS KÉRDÉSEI ÉS MÓDSZERTANA

Kutatásunk alapvetően feltáró jellegű, hiszen ennek a témának a hazai vizsgálatára eddig nem került sor. A szakértői interjúknál három fő témakörre fókuszáltunk. Az első témakör kapcsán arra kérdeztünk rá, hogy mi a véleményük a szakértőknek a 2022-től bevezetett új jogi szabályozásról: milyen hatást várnak ettől, mennyire tartják időszerűnek és mit gondolnak a jogalkalmazás változásairól. A második témakör fókusza az volt, mennyiben látják megfelelőnek azt az intézményi közeget (Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálatok, Gyámügy, Igazságügyi szakértők stb.), ami elősegíthetné, hogy az új jogszabály a törvényalkotók szándékainak megfelelően működjön, azaz képviselni tudja, hogy a gyermekekkel kapcsolatos döntések a gyermek legfőbb érdekeit szolgálják. Végül arról kérdeztük a szakértőket, hogy mik a tapasztalataik a váltott gondoskodás hazai gyakorlatáról és véleményük szerint milyen feltételeknek kell teljesülnie ahhoz, hogy a váltott gondoskodás pozitív hatásai érvényesüljenek egy-egy családnál.

Szakértői interjúink alapvetően két fő részből álltak. Az interjúk első felében arra voltunk kíváncsiak, hogy a szakértők hogyan kerültek kapcsolatba a válás utáni szülőség témakörével, pontosan milyen területen tevékenykednek, a témával kapcsolatos álláspontjukat milyen perspektívából fejtik ki. Az interjú második felében az általános kérdések mellett, amelyeket minden szakma képviselőinek feltettünk, szakmaspecifikus kérdéseket is vizsgáltunk. Például a pszichológusokkal készített interjúkban a váltott gondoskodás gyermekekre gyakorolt hatását gyermeklélektani szempontból is mélyebben körbejártuk. A mediátorokat arra kértük, hogy elemezzék a társadalmi közeget abból a szempontból, hogy mennyire nyitottak a szülők a kompromisszumos megoldásokra: arra, hogy ügyeiket peren kívüli eljárásban rendezzék. A peres eljárásokban közvetlenül érintett szakmák (bírák, ügyvédek) esetében pedig az eddigi bírósági, ügyvédi gyakorlatok és a várható változások feltérképezésére került a hangsúly. A családjoggal kutatóként is foglalkozó szakértővel pedig a válással, a szülői felügyeleti joggal kapcsolatos jogi környezet időbeli változásait, azok jelentőségét tekintettük át részletesebben.

A szakértői interjúk kérdéseinek kidolgozásakor mintaként használtuk azt a panelbeszélgetést, amelyet 12, a témában járatos, nemzetközi szaktekintélynek örvendő tudóssal Braver és Lamb folytatott 2017-ben (Braver–Lamb 2018). A panelbeszélgetésben az alábbi témákat járták körül: vannak-e tudományos eredmények arra vonatkozóan, hogy a váltott gondoskodásnak pozitív hatásai vannak az érintett szülőkre és gyermekekre; ha igen, akkor milyen tényezőkkel magyarázhatóak ezek a pozitív hatások. Milyen szerepe lehet a szakértői véleményeknek, a váltott gondoskodással kapcsolatos ismereteknek abban, hogy a szülők fel tudják mérni, hogy számukra milyen előnyöket jelenthet ez a családi berendezkedés? Milyen tényezőket kell mérlegelnie a bíróságoknak, amikor a gyermekek elhelyezéséről döntenek? Lehet-e a váltott gondoskodás a fősabály a bírói ítékezésben? Káros lehet-e a gyermekeknek a váltott gondoskodás, ha a szülők között intenzív konfliktus van? Működhet-e a váltott gondoskodás, ha az egyik szülő azzal nem ért egyet? Segíthet-e a váltott gondoskodás abban, hogy a szülők ne neveljék egymás ellen a gyermeküket? Mennyire előfeltétele a jól működő váltott gondoskodásnak, hogy a szülők közel lakjanak egymáshoz? Milyen nehézségekkel jár a váltott gondoskodásban nevelkedő gyermekek számára, ha a szülők életében fontosabb változások (pl. új párkapcsolat) állnak be? Mivel ezek a kérdések a nemzetközi kutatások tapasztalataira épültek és a leginkább problematikus területekre vonatkoztak, törekedtünk arra, hogy ezekre a mi kutatásunk is feltétlenül kitérjen.

A kutatás keretében 11 félig strukturált szakértői interjúra és egy fókuszcsoportos beszélgetésre került sor. Néhány interjúalanyunk egyszerre több minőségében is nyilatkozott. Szakértői interjúk készültek

pszichológusokkal, ügyvédekkel, egy bíróval, mediátorokkal, érdekképviselői szervek képviselőivel, kutatókkal a szociológia, a mentálhigiéné és a jogtörténet területéről. Az interjúalanyok foglalkozásáról és tevékenységi területeiről a Függelék tájékoztat.

A fókuszcsoporthoz megbeszélésen 12 pszichológus és az Igazságügyi Minisztérium két kollégája vett részt, akik az Áldozatsegítő Központokban (ÁSK) dolgoznak.⁴ Az Áldozatsegítő Központok egy most kiépülő rendszer részei, amelyek az Igazságügyi Minisztérium égisze alatt működnek. Az ott dolgozó pszichológusok gyakran találkoznak olyan családokkal, ahol gyermekek vagy felnőttek ellen elkövetett családon belüli bántalmazás/erőszak történt vagy felmerült ennek a gyanúja. Ezeknek az eseteknek egy része a a szülők válásához, illetve a válás utáni élethelyzethez kapcsolódik. A kutatásba azért vontuk őket be, mert a törvény bevezetése utáni leghevesebb vita akörül zajlott, hogy a törvénymódosítás hogyan fogja érinteni azokat a családokat, ahol a családban élesebb konfliktusok, bántalmazások történtek. A fókuszcsoporthoz beszélgetésben egy témakörre fókuszáltunk: arra, hogy az új jogszabályi környezet milyen kockázatokat rejt magában abból a szempontból, hogy a gyermekek védettek legyenek a kifejezetten konfliktusos családokban, valamint azokban a családokban, ahol az egyik szülő bántalmazó.

Az interjúkra 2021 decembere és 2022 áprilisa között került sor, a fókuszcsoporthoz beszélgetésre 2021 májusában. Célunk az volt, hogy a különböző szakterületekről 2–3 szakértői interjú készüljön. Mindössze egyetlen szakma képviselőivel nem tudtuk ezt megvalósítani: a bírakkal, akik többszöri megkeresésünket vagy elutasították vagy nem válaszoltak. Kérdéseink megválaszolására csak egyetlen bíró vállalkozott. Mivel a bírói gyakorlatok eltérhetnek, ezért optimális lett volna, ha 3–4 bíróval tudunk szakértői interjút készíteni.

Az interjúalanyaink kiválasztásának két fő csatornája volt: egyrészt azokat a civil szervezeteket, szakértőket kérdeztük meg, akik a törvénymódosítás kapcsán különböző médiafelületeken nyilatkoztak a témában, másrészt az Egyszülős Központ segítségével kerestünk meg olyan szakembereket, akik a válás utáni szülősséggel vagy magával a válási folyamattal foglalkoznak ügyvédként, bíróként, mediátorként vagy pszichológusként. Ezek a szakemberek további, a témával foglalkozó szakértőket ajánlottak.

Az interjúk döntő többsége online interjú volt, a GDPR (Általános Adatvédelmi Rendelet) előírásainak betartásával, amely során minden interjúalanytól előzetes engedélyt kértünk arra, hogy az interjúról hangfelvételt készíthessünk. Ezeknek az interjúknak a szövegeit legépeztük, visszajuttattuk az interjúalanyokhoz, akik ezeket átnézték. A hangfelvételeket, azok legépelése után letöröltük. Ugyanígy jártunk el abban az egy esetben is, amikor személyes beszélgetésre került sor.

Az interjúk és a fókuszcsoporthoz beszélgetés feldolgozásakor elsőként összegyűjtöttük azokat a kulcstémákat, amelyek a nemzetközi szakirodalom alapján relevánsnak tűntek, illetve amelyeket interjúalanyaink új témaként említettek. Ezek után jelöltük, hogy mely témák milyen gyakorisággal, milyen kontextusban kerülnek elő. A témák a következők voltak: a válás negatív hatásai, gyermekek érdeke, a gyermekek jogai, apai és anyai szerepek, szülői jogok, tradicionális beállítódások a családi szerepekkel kapcsolatban, konfliktusos válások, közös megegyezés, szülői együttműködés, szülői alkalmasság, szülői elidegenítés, családon belüli bántalmazás, a mindennapok szervezési feladatai, tartásdíj, rugalmas munkaidő, nagyszülők, családi szabályok betartása, lakhatás, a gyermek életkora, a gyermek érzelmi kötődése, bírói kompetenciák, ügyvédi szerepek, mediáció, kötelező mediáció, érzelmi krízis, szülői alrendszer. Az eredményeket az interjúk készítése során alkalmazott három fő témakör szerint mutatja be a tanulmány.

4 Az ÁSK pszichológusainak egyike igazságügyi szakértőként is tevékenykedik, így a bírói gyakorlatra is van rálátása.

5. KUTATÁSI EREDMÉNYEK

5.1. A válás utáni szülőség jogi keretei és a jogalkalmazás

5.1.1. Jogi szabályozás

A 2022-ben hatályba lépő jogszabályi változásokat (Ptk. 4:167/A §), miszerint a közös szülői felügyelet, és annak részeként a váltott gondoskodás akkor is elrendelhető, ha azt csak az egyik szülő kéri, a megkérdezett szakértők többsége pozitív fejleménynek tekinti. Ahogyan azt már a bevezetőben is jeleztük, különösen az apák jogaiért küzdő szervezetek képviselőinek markánsan támogató az ezzel kapcsolatos véleménye. Többen is megfogalmazták, hogy a Ptk. módosítását egy előre jelezhető folyamat egyik állomásának tekintik, hiszen Európa számos országában is történtek hasonló jogszabályi változások, noha ezeknek a folyamatoknak a tényleges összehasonlítása a jogi és a társadalmi környezet pontosabb ismerete nélkül eléggé korlátozott, illetve félrevezető lehet. Ugyanakkor több – elsősorban a nők és a gyermekek jogvédelmével foglalkozó – szervezet határozottan tiltakozott a jogszabály-módosítás miatt (NANE et al. 2021), alapvetően a fentebb már említett okokra hivatkozva, a bántalmazó kapcsolatban élők miatt. Másrészt érvelésük szerint azokban a kapcsolatokban, amelyekben nincs hatalmi egyenlőtlenség, kapcsolati vagy a gyermek felé irányuló erőszak, a szülők a bíróság beavatkozása nélkül is tudnak érdemben dönteni a gyermekek elhelyezéséről és a szülői felügyeletről.

Az új jogszabályt alapvetően támogató szervezetek és szakértők kiemelték, hogy ez utóbbi álláspont meg lehetőségen leegyszerűsítő, hiszen számos, rendkívül hosszan elhúzódó olyan válóperről tudunk, ahol éppen azért nem tudott sokáig megszületni a bírói döntés vagy olyan bírói döntés született, ami nem a gyermek érdekeit szolgálta, mert – habár mindkét szülő alkalmas volt a gyermeknevelésre – a váltott gondoskodást csak az egyik fél szerette volna elérni. Ezekben az esetekben a bírácoknak ezidáig nem volt lehetősége elrendelni a váltott gondoskodást.

Hogy mennyire jelentős változást hoz az új törvényi szabályozás, abban eléggé eltérőek a vélemények. A legtöbben a jogszabályi módosítást jelentős lépésnek tekintik, míg mások – elsősorban az apajogi szervezetek – azt hangsúlyozzák, hogy a 2022-től hatályba lépő törvény csak egy kisebb lépésnek tekinthető, és az igazi áttörést az jelentené, ha a bíróságok váláskor a közös szülői felügyeletet és váltott gondoskodást tekintenek főszabálynak, és azt kellene indokolni, ha ettől eltérő döntést hoznak.

Mivel a szülők válása során az egyik konfliktusforrás a gyermekek utáni tartásdíj megállapítása és annak mértéke lehet, ezért érdemes kitérni arra is, hogy az új törvény hogyan szabályozza ezt a kérdést. A kutatásba bevont szakértők ezzel kapcsolatban eltérő értelmezéseket fogalmaztak meg. Egy részük természetesnek vette, hogy váltott gondoskodásban nincs tartásdíj, míg mások úgy látták, hogy ez nem feltétlenül van így. Az eltérő értelmezéseknek az lehet az oka, hogy a törvény szövege nem ad egyértelmű eligazítást e téren. A törvény ugyanis ezzel kapcsolatban a következőt mondja: „Ha a bíróság a szülőket felváltva, azonos időtartamban jogosítja fel a gyermek gondozására, dönt a szülő által önállóan gyakorolt gondoskodás időtartamának mértékéről – a szünetek és az ünnepek időszakára is kiterjedően –, a gyermek átadása, átvétele módjáról, továbbá szükség esetén a gyermek tartásáról is” (Ptk. 4:167/A § kiegészítése). A törvény betűje szerint tehát a tartásdíjról csak szükség esetén kell döntenie, amiről nem tudjuk pontosan, mit jelent és milyen esetekben áll elő, hogy a bírónak ezzel kapcsolatban döntési kötelezettsége van.

A tartásdíj kérdésében való tisztánlátás kulcskérdés, hiszen a szülők közötti konfliktusok egyik fő forrása ez. Itt azok a kérdések merülnek fel, hogy a költségeket milyen módon osztják meg, hogyan valósítják ezt meg a szülők a mindennapokban, mi történik a nagyobb vagy váratlan kiadásokkal, illetve hogy a költségek megosztásánál figyelembe vegyék-e a szülők eltérő anyagi helyzetét.

5.1.2. A jogi szabályozás és a jogalkalmazás várható hatásai

A váltott gondoskodás kérdéseivel foglalkozó szakirodalomból tudjuk, hogy a hasonló jogszabályi változások után Európa több országában is emelkedni kezdett a váltott gondoskodásban nevelő családok aránya. Kérdéses, hogy vajon Magyarországon is számíthatunk-e hasonló trendre. A folyamatokat ugyanis a jogszabályi változások mellett más tényezők is befolyásolják. Szakértőink négy olyan területet emeltek ki, amelyek a jogszabályi változások mellett hatást gyakorolhatnak a váltott gondoskodás elterjedtségére.

Az egyik tényező az, hogy az adott országban milyen nemi szerepek elfogadottak és jellemzőek; hogyan oszlanak meg a gyermeknevelés feladatai az anyák és az apák között akkor, amikor együtt élnek. A megkérdezett szakértők szerint a magyar családokra jellemző tradicionális munkamegosztás – amelyben a családi feladatokat, a gyermekekről való gondoskodást alapvetően a nők látják el – jelentősen lassíthatja majd azt a folyamatot, amely során a váltott gondoskodás hazánkban is elterjedtté válhat.

Második tényezőként a szakértők a hazai munkaerőpiac sajátosságait emelték ki. Magyarországon a férfiak a nőkhöz viszonyítva sokkal gyakrabban vannak olyan munkakörben, olyan beosztásban, munkarendben, amely kevésbé teszi lehetővé, hogy a családi élet dolgaiban, a gyermeknevelésben aktívabban részt vegyenek. Ez jelentősen gátolhatja az apákat abban, hogy válás után a váltott gondoskodás számukra egy megvalósítható alternatíva lehessen. Több szakértő is utalt ugyanakkor arra, hogy figyelembe kell vennünk, hogy a Covid19-járvány következtében jelentősen átalakultak a munkavégzés körülményei, melyeknek egy része feltehetően a jövőben sem tér majd vissza a korábbi rendbe. Témánk szempontjából ezek közül a legfontosabb, hogy számos munkakörben elterjedt a *home office*, amely az apák és az anyák számára is a munkavégzés rugalmasabb formája, és amely talán megnyithatja az utat abba az irányba, hogy a szülők, ezen belül is elsősorban az apák, több időt tölthessenek a gyerekeikkel. Az is lehetséges, hogy a járvány alatt elterjedt *home office* már meg is teremtett olyan új, szülők közötti feladatmegosztás-mintázatokat, amelyek a jövőre is hatással lesznek, így egyenlőbb munkamegosztást eredményezve az apák és az anyák között.

A szakértők szerint a harmadik kulcsfontosságú tényező a lakhatás kérdése. A váltott gondoskodás rendszerét csak azok a családok tudják alkalmazni, ahol mind az anya, mind az apa megfelelő lakhatást tud biztosítani a gyermekeknek. A rossz anyagi körülmények között élő családokban ez nem megvalósítható, hiszen már az is gondot okoz, hogy a közös otthonból elköltöző szülő hol fog lakni. A szakértők tapasztalatai alapján nem ritka az az eset sem, hogy a váló felek nem közös szülői felügyeletben állapodnak meg, de a válás után továbbra is egy közös lakásban élnek, mert anyagi helyzetük nem engedi meg a szétköltözést. Ez a helyzet gátat szabhat az általunk és a törvény által váltott gondoskodásnak nevezett gyermeknevelési forma hazai szélesebb körű elterjedésének. (Az ilyen helyzetbe került családok esetén felmerülhet az a definíciós kérdés is, hogy milyen családformába sorolhatók a válás után továbbra is egy lakásban/házban együtt élő elvált szülők és gyermekeik által alkotott családok.)

Negyedik tényezőként a szakértők azt emelték ki, hogy a jogszabályi változás hatását a jogalkalmazás mikéntje is meghatározza. A jogalkalmazás területén pedig számos tényező akadályozza az áttörésszerű változást. Az ügyvédek, a mediátorok és a megkérdezett bírósági elnök is egy lassúbb átalakulást prognosztizált. Véle-

ményük szerint számolni kell azzal, hogy a bírásban nagyon erősen rögzült az az ítélkezési gyakorlat, hogy a gyermek érdeke azt kívánja, hogy válás után inkább az anyánál helyezték el. Felfogásuk szerint általában a gyermekek szorosabb érzelmi kapcsolatban vannak az anyákkal és ők képesek jobban biztosítani a gyermek megfelelő testi és lelki fejlődéséhez szükséges háttérrel. A törvényi módosítások ezeket a hagyományos társadalmi nemi szerepekre alapozó megfontolásokat és az ezen alapuló bírósági gyakorlatot kevésbé tudják módosítani. Másrészt szempont lehet az is, hogy többen úgy gondolják, a gyerekeknek fontos az, hogy egy helyet tekintsenek lakóhelyüknek, ami biztonságot jelent számukra, ha nem éppen 50–50%-os időmegosztást határoznak meg a gyermeknevelésben. Az ezzel kapcsolatos döntési mechanizmusról az általunk kérdezett bíró így beszélt: *„A nevelési képességeit fogom vizsgálni, azt hogy melyik szülőt tartom alkalmasabbnak a gyerek nevelésére. És utána, ha kijött, hogy nagyjából egyenlően alkalmasak, akkor megnézem, hogy milyen mértékű kapcsolattartást tudok adni. És én simán megcsinálom, mondjuk egy kéthetes ciklust figyelembe véve, hogy azt mondom, hogy 8 éjszakát apunál tölt, és 6-ot anyunál. De akkor is a gyerekeknek van valami támpontja, hogy tudja, hogy hol lakik. Nekem ezzel az egészszel kapcsolatban az a véleményem – bár nem vagyok pszichológus – hogy az nem szolgálja a gyerek érdekét, ha nem tudja, hogy hol lakik. Valahol kell, hogy tudja, hogy az az ő szobája. Onnan ő elmehet sok időre, de az az ő szobája”* (11-es interjú). Ez a megosztás ugyan mindkét szülő számára erős bevonódást biztosít, de a jogi szabályozás szerint ez nem tekinthető váltott gondoskodásnak. A jogalkalmazás „konzervatív”, azaz a korábbi gyakorlatot követő mechanizmusainak továbbélését valószínűsítő szakértők azt is kiemelték, hogy a bírák mögött nincs meg az a támogató intézményi háttér, amely segítené őket abban, hogy előmozdítsák azt, hogy a gyermekek válás után se veszítsék el a szüleikkel való szoros kapcsolatot, hogy minden szempontot figyelembe véve tudják mérlegelni a váltott gondoskodás előnyeit és hátrányait. Ennek hiányában a szakértői feltételezések szerint a bírák a korábbi „kapaszkodókat” fogják alkalmazni.

Végül kiemelték azt is, hogy a válási esetek döntő többségében a szülők maguk állapotodnak meg arról, hogy közös vagy az egyik szülőhöz hozzárendelt szülői felügyelet fog érvényesülni a válást követően. A közös megállapodásos válások döntő többségében a szülők jelenleg is amellettt döntenek, hogy a gyermek(ek) az egyik szülőnél – alapvetően az anyánál – kerüljenek elhelyezésre, pedig törvényi lehetőségük ma is adott lenne a közös szülői felügyeletre és a váltott gondoskodásra. Ugyanakkor a szakértők is felhívták a figyelmet arra, amit a tanulmány korábbi részében már említettünk, hogy a közös megegyezéses válások sem feltétlenül tükrözik a felek akaratát vagy annak valamilyen kompromisszumos változatát. Tapasztalatuk szerint az ilyen válások mögött is lehetnek nagyon komoly konfliktusok, a szülők megtévesztő vagy elidegenítést célzó magatartása, valamint a saját pozíció megerősítése érdekében a gyermek „eszközként való használata”. Ezekre az esetekre még kevésbé látunk rá, hiszen ők a bíróság bevonása nélkül „döntöttek” a gyermekelhelyezés kérdéséről. Ilyen eset például, amikor az egyik szülő a másik szülőt azzal zsarolja, hogy feljelenti őt azért, mert bántalmazta a gyermeküket. Esetenként az apákat hamisan pedoflíával is vádolják, amelynek nyilvánosságra hozatalával fenyegetik őket. Ezeknek az apáknak egy része lemond arról, hogy a gyermekéért küzdjön, hiszen a jó híre kerül veszélybe. Példaként említett erre egy esetet az egyik szakértő, aki az apák jogaiért küzdő egyik civil szervezet képviselője: *„Az egyik család felbomlott, az apa elköltözött, szerette volna a kapcsolatot tartani a gyerekekkel, az anya elindította a gyermekelhelyezési pert, és abban a pillanatban fel is jelentette az apát, hogy szexuálisan abuzálja az akkor 4 éves gyermeket. Kiderült, hogy ez nem igaz. Az apuka nem akart ezen balhézni, legyen békesség, felejtjük el, lapozzunk a gyerek érdekében. A szülők megegyeztek a bíróságon egy kapcsolattartási formában, ami butaság volt az apuka részéről. A kapcsolattartás ugyanis a gondozó szülő*

(anyuka) lakóhelyén történt. Most a gyerek 6 éves. Az apuka szeretne volna kibővíteni a kapcsolattartást, ugyanis szeretne volna elvinni az anya lakhelyéről, máshol is találkozni vele. Abban a pillanatban, ahogyan beadta a kérelmét a gyámügyre, újabb feljelentést tett az anya, amiben újra pedoflíával vádolta az apát” (10-es interjú).

Kiegészítve az elmondottakat, meglepő tapasztalat volt, hogy az interjúkban szinte egyáltalán nem kerültek említésre azok az esetek, amikor az anya szeretné a váltott gondoskodást, de az apa az anyánál szeretné elhelyezni a gyermekeket. A szakértők a váltott gondoskodás területén bekövetkezett jogszabályi változásokat általában úgy értelmezték, hogy ez azoknak az apáknak egy lehetőség, akik a válás után is gondoskodó apák szeretnének maradni. Ugyanakkor a váltott gondoskodás elterjedtségét azoknak az eseteknek a száma is befolyásolhatja, amelyekben a váltott gondoskodást az anya szeretné elérni.

Az új jogszabály egyértelmű következményének tűnik a szakértők szerint, hogy a bíróságokon nagyobb arányban fognak megjelenni azok a szülők (jellemzően apák), akik a válás után is aktívan részt akarnak vállalni a gyermekeik életében, akár a másik szülő akarata ellenére is. Azaz megszorodhat azoknak az eseteknek a száma, ahol a váltott gondoskodást nem mindkét szülő, hanem csak az egyik szeretné. 2022 előtt az ilyen esetekben a törvény szerint nem lehetett elrendelni a váltott gondoskodást, a jelenlegi szabályozás azonban ad erre módot. Kérdés, hogy mit fognak vizsgálni a bírák és mindez mennyire élezi majd ki a szülők közötti konfliktusokat.

E téren a szakértők véleménye nagymértékben eltért egymástól. Külföldi országok példája nyomán egyes szakértők azt várják, hogy bizonyos esetekben a szülők közötti konfliktusok rendkívüli mértékben súlyosbodhatnak, mert érdekütközés alakul ki a váltott gondoskodást akaró és a másik szülő alkalmatlanságára való hivatkozással nem akaró felek között. Egyik interjúalanyunk, egy apajogi szervezet képviselője például a pedoflíával való vádaskodók számának jelentős emelkedésére számít, egyszerűen azért, mert ha ezzel áll elő a váltott gondoskodást ellenző szülő, akkor egészen biztosan megbénítja a gyermekelhelyezés folyamatát, és nem valószínű, hogy az ügy alapos kivizsgálásáig egy bíró akár csak ideiglenesen is a váltott gondoskodás mellett döntene. Interjúalanyunk ezzel kapcsolatban a következőt mondta: „Egy-két évig szerintem nagyon-nagyon durván el fognak harapódzni a dolgok. Onnan tudom, hogy hasonló törvényi változás után például Hollandiában is ez volt. Hollandiában is jelentősen emelkedett a hamis pedofil ügyek száma. Ugyanis a váltott gondoskodással szemben az egyetlen védekezési lehetőség az maradt, hogy az apára rámondják, hogy pedofil” (10-es interjú).

Más szakértők viszont úgy érveltek, hogy a tényleges családon belüli bántalmazások napvilágra kerülésének is nagyobb lesz az esélye azért, mert ha váláskor a bántalmazott szülő vagy a bántalmazott gyermeket védő szülő nem tárja fel a bántalmazást, akkor az új jogszabály esetében előfordulhat, hogy a bántalmazó szülő váltott gondoskodást érhet el, és az súlyos következményekkel járna. A szülő tehát kénytelen lesz feltárni a családon belüli bántalmazást, mert csak így érheti el, hogy a másik szülő számára csak felügyelt kapcsolattartást rendeljen el a bíróság.

A szakértők közül többen is úgy vélekedtek, hogy az esetek döntő többségében azért az várható, hogy a felek megpróbálnak a megegyezés irányába elmozdulni, és egy kompromisszumos megoldást találni, hiszen ha mindkét szülő alkalmas a gyermek nevelésére, akkor az egyik szülő már nem tudja majd indok nélkül megakadályozni a váltott gondoskodást.

5.1.3. Az új jogszabály bevezetésének időszerűsége

Az új jogszabály bevezetése egyszerre volt egy hosszú folyamat várható eredménye, másrészt egy meglepő gyorsasággal meghozott törvénymódosítás is. A jogtörténettel foglalkozó szakértőnk inkább az első megállapításra helyezte a hangsúlyt, míg az anyai és apai jogokkal foglalkozó szervezetek inkább az utóbbit emelték ki, noha ismert, hogy több civil szervezet évtizedes érdekérvényesítő munkáját tükrözi ez a törvénymódosítás.

A jogtörténeti szakértő a kodifikációs folyamat kezdetét az 1990-es évek végére teszi, amikor a jogalkotók már tisztában voltak azzal, hogy a váltott gondoskodás egy létező gyermek-elhelyezési forma, de az is egyértelmű volt, hogy ez a törvény szintjén még jó ideig nem fog megjelenni. Ennek megfelelően rajzolódott ki a 2000-es évek közepén a Ptk. Családjogi könyvének fő irányvonalai, amelyet egy hosszú folyamat követett, míg 2014-ben módosították a Ptk. Családjogi könyvét. Ott nem volt nevesítve a váltott gondoskodás, pedig ahogyan a szakértőnk mondta: „A bírói gyakorlatot látva egyértelmű volt, hogy erre lenne igény, hogy ez a kérdés foglalkoztatja az embereket is” (3.interjú). A 2014-es törvénymódosítás ugyanakkor már egy komoly lépés volt abba az irányba, hogy válás után a különélő szülőnek is minél több joga megmaradjon, hogy „az apák ne váljanak úgymond vasárnapi apukákká” (3.interjú). A törvény szerint, még ha az a szülő, akinél a gyermek él teljes körűen gyakorolja is a szülői felügyeletet, a különélő szülőnek akkor is vannak alapvető jogai. A törvény erről így rendelkezik: „A különélő szülők a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben közösen gyakorolják jogaikat akkor is, ha a szülői felügyeletet a szülők megállapodása vagy a bíróság döntése alapján az egyik szülő gyakorolja, kivéve, ha a gyermekétől különélő szülő felügyeleti jogát a bíróság e tekintetben korlátozta vagy megvonta” (Ptk. 4:175). A szülők ugyanakkor közös szülői felügyeletben is megállapodhatnak, és ez esetben a törvény betűje szerint mindenről közösen kell dönteniük.

Az előzmények ismeretében és a legutóbbi, 2014-es törvénymódosítás óta eltelt időt figyelembe véve nem meglepő, hogy 2022-ben újabb lépések történtek az elvált szülők és gyermekek közötti viszony szabályozásában. Szakértőnk megfogalmazásában: „Az utóbbi 15 évben ez már benne volt a levegőben” (3.interjú).

A törvény bevezetésének időszerűségét tárgyalva más kérdések is felmerültek. Vajon a társadalmi folyamatokkal összhangban van-e a bevezetés? Vajon a nemi szerepek, a szülők együttműködési készségei megfelelő szinten vannak-e ahhoz, hogy egy ilyen törvényt bevezessünk? Felkészültek-e a szülők a váltott gondoskodás működtetésére? Ezzel kapcsolatban többen is megjegyezték, hogy a törvény bevezetésére nem lehetett felkészülni, a törvényi keretek változása viszont hatással lesz a mindennapi gyakorlatra is. Az egyik pszichológus szakértő erről így beszélt: „Én azt gondolom, hogy ha arra várnánk, hogy ezek az alap dolgok [az apák és anyák egyenlő jogai és kötelességei] változzanak, akkor sose lehetne bevezetni. És egyik a másikat erősíti. Egy intézmény működése visszahat majd a szocializációra is... Tehát be kell vezetni. Azt látom, hogy a jogi szakemberek, a bírósági szakértők, az egyéb érintettek nagyon messze vannak attól, és sok év intenzív szemléletváltása kellene ahhoz, hogy ez magától megtörténjen, és azt mondják a bíróságok, hogy a gyerekek káros, ha apa nélkül nő fel. ...Most általában azt gondolják, hogy ha a gyereket az anya neveli, akkor a gyerek biztonságban van, egészségesen fejlődik” (8. interjú). Egy másik szakértő így fogalmazott: „Találkoztam olyanokkal is, akik azt mondják, hogy nem baj, ha a bíróság úgy rendeli el a közös szülői felügyeletet, hogy az egyik szülő ellenzi azt, mert majd megtanulja, hogy hogyan kell együttműködni. Az emberek majd megszokják, hogy nekik akkor is van együttműködési kötelezettségük, ha már elváltak” (3.interjú).

5.2. A válást és a gyermekelhelyezési folyamatot kísérő intézmények szerepe: működési módok és szülői igények

Minden válás esetében fontos cél, hogy a válás minél kisebb konfliktusok közepette történjen, és a válási folyamatban egyértelműen kiderüljön a szülők alkalmassága. A bírói döntésen alapuló váltott gondoskodásnak ugyanis előfeltétele, hogy mindkét szülő alkalmas legyen a gyermek nevelésére és ez nyilvánvalóvá is váljon. Ezen a területen a szakértők mindegyike komoly problémákat lát. Egyrészt azért, mert számos tényező nem csillapítja, hanem erősíti a konfliktusokat, másrészt a szülői alkalmasság eldöntésére nincsen meg a bírót támogató intézményi háttér. Az ügyvédekkel lebonyolított válások általában erős konfliktusok közepette zajlanak, hiszen az ügyvédek célja, hogy a megbízójuk érdekeit messzemenően képviseljék. Ezek az érdekek általában ütköznek a másik fél érdekeivel. Erről egy apajogi szervezet képviselője így nyilatkozott: *„A bíróságok pedig a válóperes ügyvédek befolyása alatt állnak. Ők azok – tisztelet a kivételnek –, akik mindenféle etikátlanságra képesek azért, hogy ebből a történetből kihozzák a megbízójuk számára legjobb megoldást”* (8. interjú). Mediátorként dolgozó, de jogi végzettségű szakértőnk ezzel kapcsolatban a következőképpen fogalmazott: *„A bíróság előtt tehát tulajdonképpen nem a két válófélben levő ügyfél van, hanem a két ügyvéd. A kompromisszum max. olyan, hogy enged az egyik a kapcsolattartásban, és majd bekeményít a vagyoni osztozkodásban. Itt biztos, hogy senkinek nem célja, hogy a kapcsolattartás és a vagyoni osztozkodás tekintetében is a középutat találja meg”* (2. interjú).

A válási folyamatba nincsenek beépítve azok az elemek, amelyek a megegyezés irányába terelhetnék a feleket. Ilyen lehetne a mediáció intézményének szélesebb alkalmazása, amelynek keretében a felek át tudnák beszélni, hogy miről kell döntenük, hogy a jövőben hogyan fognak gondoskodni a közös gyerekekről, hogyan viselik a gyermeknevelés anyagi terheit. Jelenleg nagyon kevesen válnak ilyen formában, aminek sok oka lehet. Maguk a mediátorok és más szakmák képviselői is utaltak erre. A folyamatokat ügyvédként néző egyik interjúalanyunk erről így nyilatkozott: *„Nekem az a tapasztalatom, hogy a mediáció nem vált be annyira, mint amilyen reményeket fűztünk hozzá. Sokszor éppen az anyák rúgták fel a mediációt, amikor kiderült, hogy a mediáció fő célja a közös szülői felügyelet megállapítása. A mediációval az a probléma, hogy a mediátornak sokkal kevesebb a tapasztalata családjogi ügyekben, mint kellene. Nagyon ritkán van az, hogy a felek meg tudnak egyezni, és hogy olyan részletességgel egyeznek meg, ami a bírói gyakorlat számára használható lenne”* (4. interjú).

Maguk a mediátorok inkább abban látják a nehézséget, hogy túl kevesen vannak, illetve kevesen végzik a mediátori tevékenységet főállásúként. Továbbá kevesen ismerik a mediáció intézményét, és az ügyvédek többsége mindent megtesz azért, hogy a mediátorok ne vegyenek részt a válásokban. A mediáció elterjedéséhez hozzájárulhatna az is, hogy a válófélben levő szülők maguk akarják a problémáikat megoldani, és ne mástól (pl. ügyvédi közreműködéstől) várják azt. Ezzel kapcsolatban az egyik mediátor szakértő a következő megjegyzést tette: *„Ha a felek válni akarnak és eléggé harcosak, akkor szeretik, ha van mellettük egy ügyvéd, aki majd helyettük cselekszik. És itt a helyettükön van a hangsúly. A mediációban senki nem dönt a felek helyett, hanem ők maguk lesznek a folyamat részesei. Ők ülnek le egymással szembe, face-to-face. Ez rengeteg embernek nem megugorható, hogy leüljön a másikkal, hogy négy szemközt vagy hatszemközt bármit is megbeszéljen”* (7. interjú).

Sokszor a szülők közötti kommunikációs problémák, illetve a szülők szükségleteinek felismerésével kapcsolatos nehézségek vezetnek oda, hogy további felesleges konfliktusok keletkeznek, és az egyik szülő, jel-

lemzően az anya, nem járul hozzá, hogy a válás után a gyermek váltott gondoskodásba kerüljön. Ezzel kapcsolatban az egyik mediátor szakértő a következő példát hozta: *„Több olyan esetet is láttam, amikor váláskor az apa szerette volna a váltott gondoskodást, az anya el is ismerte az apa ezen igényét, de megfogalmazta azt a félelmét, hogy már előre retteg azoktól a napoktól, amikor nem lesz vele a gyerek, és amikor nem tudja, hogy éppen mi történik vele. [...] A mediációban az nagyon fontos, hogy abban segítsük őket, hogy ki tudja mondani a szülő azokat a szükségleteit, amelyek a félelmek mögött vannak. A fenti esetben például arról van szó, hogy az anyának arra van szüksége, hogy biztonságban tudja a gyermekét... És lehet, hogy ez csak egy esti telefon”* (9. interjú). A szülők többsége sokkal több kompromisszumra képes, mint azt akár saját maguk is gondolnák, ha nincsenek belekényszerítve abba a helyzetbe, amiben azt élik meg, hogy a válásban csak nyerni vagy veszíteni lehet: *„Sok szülőnél az van, hogy ha meglátja a másik szükségletét és motivációját, akkor sokat tud engedni a pozíciójából. Ha megérzi azt, hogy »én nem is gondoltam azt, hogy a volt férjemnek ennyire fontos, hogy elmenjen a gyerek focimeccsére«, akkor azt mondja, hogy »ha ez ennyire fontos neki, akkor persze, legyen az övé az a délután«. Na most ez egy bírósági tárgyalásban nem tud megtörténni. Ott nem beszélnek szükségletekről meg motivációról. Pláne, ha egy tényállásos válás van. Ott a szülői alkalmasságot kell bizonyítani”* (9. interjú).

A válási folyamatba pszichológusok is bevonhatóak, de szerepükről a szakértők többsége nem nyilatkozott pozitívan. Az ügyvédként dolgozó, de apajogi szervezetben is működő szakértő erről így beszélt: *„Pszichológus nem mindig van, de a bíró kirendelheti. De általában nem adnak támpontokat. Kimutatják, hogy a gyerekek az anyához érzelmileg jobban kötődnek. Azt már nem vizsgálják, hogy például az értelmi fejlődésüket, a továbbtanulásukat az apai jelenlét jobban szolgálná”* (4. interjú).

Többen is súlyos anomáliaként utaltak arra, hogy az igazságügyi szakértők egy jelentős része nem megfelelő színvonalon végzi a munkáját, illetve arra, hogy a bírák és az igazságügyi szakértők között olyan összefonódások vannak, ami miatt egyik a másik munkáját nem bírálja felül, még akkor sem, ha az nyilvánvaló tévedéseket tartalmaz az adott ügyben. Erről az egyik szakértő a következőt mondta: *„Nekem az a tapasztalatom, hogy az igazságügyi szakértők azzal kezdik, hogy megnézik, hogy történt-e már ideiglenes intézkedés. Ha igen, akkor azután már úgy fogja kanyarítani a szakértői véleményét, hogy az összhangban legyen az ideiglenes intézkedéssel. [...] Azt látom, hogy ilyenkor a szakértő már nem fog szembemenni a bíró döntésével, nem fogja azt mondani, hogy ez egy rossz döntés volt, és a másik szülő alkalmas vagy alkalmasabb a szülői felügyeleti jog gyakorlására”* (10. interjú). Magáról a szakértői munkáról pedig a következőképpen beszélt az egyik apajogi szervezet képviselője: *„A szakértői teszt egyébként a következőkből áll: eléd dobnak egy Szondi-tesztet, amit a világon már sehol nem alkalmaznak. A Szondi-tesztben személyek fényképei vannak, mind-egyik valamilyen pszichés defektusban szenved. Ebből kell kettőt választanod, amelyik szimpatikus és kettőt, aki unszimpatikus. Ebből kiderítik, hogy te milyen ember vagy a teszt alapján. Ez megvan cirka 10 perc alatt. Azután eléd dugnak egy Rorschach-tesztet. Ebből is megállapítják, hogy te mennyire vagy alkalmas szülő. A két teszt belefér cirka 30 percbe. Több időt nem akarnak rászánni, mert akkor az óradíj nagyon rosszul jön ki. Kevésbé hatékony a profitszerzés szempontjából. Na most ennek a két tesztnek a használata kb. annyit, mintha egy kristálygömböt nézegetnénk. Kb. annyit is ér”* (10. interjú).

A válást kísérő intézmények nem kielégítő működésével függ össze az, hogy több szakértő is hangsúlyozta, ha ezek az intézmények nem ismerik fel a családon belüli erőszakot, akkor a váltott gondoskodás intézménye az érintett családokban kifejezetten káros lehet a gyermekek számára. Az egyik pszichológus interjúalanyunk erről így beszélt: *„A bántalmazó szülők mentálisan nem egészségesek, legtöbbször szemé-*

lyiségzavar húzódik a háttérben, súlyosabb esetekben pszichopátia. A narcisztikus pszichopátára jellemző, hogy rejtett koalíciót alakít ki a szociális rendszerrel, manipulációja eszközeként önmagát állítja be áldozatként. Intelligensek, és előfordulhat, hogy megvezetik a szakembert is. [...] A tapasztalat sajnos azt mutatja, hogy nagyon sok esetben a hatóságok a gyermek kíméletére hivatkozva nem merik meghozni döntéseiket, ezzel a bizonytalanságot fokozzák, fenntartják az elmergesedett helyzetet, ami gyakran tragédiákat okoz” (fókuszcsoport).

Az együttélő és válófélben levő párok gyermekeinek védelme, a családon belüli bántalmazások kiszűrése a gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer feladata. A jelzőrendszert a Család- és Gyermekjóléti Szolgálat működteti melyet szakértőink részéről számos kritika ért. Ezzel kapcsolatban az egyik interjúalanyunk a következőképpen fogalmazott: „a teljes rendszer nem átfogóan és nem megfelelő szakértelemmel foglalkozik a családon belüli bántalmazás témájával [...]. A jelenlegi rendszer legtöbbször a szakirodalommal ellentétesen mediációval próbálja orvosolni a problémát, eredménytelenül. Ennek vélhetően egyik oka, hogy nem ismeri fel a szakember a bántalmazást” (fókuszcsoport).

A gyermekvédelmi jelzőrendszerben az információk nagyon lassan áramlanak, a jelzőrendszer tagjai között nincs együttműködés. Ennek több oka lehet: az egyes szereplők túlterheltsége, a szakmai kompetenciák hiánya, az információáramlás csatornáinak szabályozatlansága, illetve az adatvédelmi szempontok túlhangsúlyozásából adódó nehézségek. Mindezek az anomáliák kockázati tényezőként jelennek meg, amikor a bírónak döntenie kell a gyermekek elhelyezéséről, esetleg a váltott gondoskodásról.

A válás folyamatát nemcsak állami szervek, illetve a jog közvetlen képviselői kísérik, hanem szerepük lehet az érdekképviselői szervezeteknek is. Egyrészt több olyan civil szervezetet is megnevezhetünk, akik a váltott gondoskodás rendszerének elismeréséért, elterjedéséért, az ezt biztosító jogszabályi háttér kiépüléséért küzdenek (Apák az Igazságért Egyesület, Elvált Apák Érdekvédelmi Egyesülete, Apa Akadémia), másrészt számosak azok a civil szervezetek is (NANE, Patent, Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány), akik a nők és a gyermekek jogait, illetve szempontjait előtérbe helyezve közelítik meg a válás utáni gyermekelhelyezés kérdéseit. 2019-ig ezek a szervezetek saját jogon is képviselhették a tagjaikat a bírósági tárgyalásokon. Azóta ez megszűnt: „Arra hivatkoztak, hogy a klienseknek professzionális képviseletre van szüksége, és onnantól kezdve csak ügyvédek járhatnak el. Hát látjuk, hogy mennyire professzionális a képviselet... nyilván nem az egész ügyvédtársadalomra igaz ez a negatív kép, de nagyon katasztrófális a helyzet” (10. interjú).

Meglátásom szerint ezeknek a civil szervezeteknek a tapasztalatait is be kellene csatornázni abba az empirikus tudásanyagba, amely a gyermek érdekeit és a szülők jogait és kötelezettségeit is figyelembe vevő döntések meghozatalát segíti.

5.3. A váltott gondoskodás percepciói, az eddigi tapasztalatok

A szakértők tapasztalata szerint döntő többségében azok szeretnék váltott gondoskodásban nevelni a gyermekeiket, akik a válás után is gondoskodó, támogató szülők akarnak maradni, „...ahol bíznak abban, hogy a másik jó szülő” (1. interjú). Míg abban az esetben, amikor a gyerekek alapvetően az egyik szülőnél kerülnek elhelyezésre a két alapeset az, hogy „...az apa nem akar tovább törődni a gyermekkel, a másik pedig, amikor az anya túlságosan birtokolni akarja válás után a gyermeket, és nem engedi, hogy az apa is szülő maradjon” (1. interjú). Az egyik pszichológus szakértő szerint az utóbbi esetben gyakori probléma, hogy a gyermek a szülő érzelmi támasza, lelki szükségleteinek „eszköze.”

Szakértőink szerint a váltott gondoskodást preferáló szülők kisebb csoportja azért akarja ezt a gyermekelhelyezési formát elérni, mert így azt reméli, hogy kisebbek lesznek a gyermekneveléssel kapcsolatos anyagi terhei, és nem kell gyermektartást fizetnie a másik szülőnek. Feltehetően ez ritkán kizárólagos motiváció, de a szerepe nem elhanyagolható.

Ahány család, annyiféle működési modell, ahány válás, annyiféle családi berendezkedés. Nyilván egyetlen családmoddellre sem mondhatjuk, hogy minden esetben jól működne minden családban. Ráadásul egy család életében is változhat, hogy éppen milyen forma felel meg leginkább az aktuális élethelyzetüknek. Ahogyan korábban is utaltunk rá, a szülők közötti jó együttműködés minden családmoddell jó működésének alapja. Ha ez biztosított, akkor sokféle családi berendezkedés szolgálhatja a gyermek érdekeit. Ugyanakkor néhány interjúalanyunk markáns és általánosító véleményt fogalmazott meg a váltott gondoskodással kapcsolatban. Az egyik pszichológus szakértő érvelése arra hívta fel a figyelmet, hogy a váltott gondoskodás rendszere – még jól együttműködő szülők esetében is – elsősorban a szülők érdekeit szolgálja és nem a gyermekét: *„A váltott gondoskodás egy olyan joggyakorlás a szülők felől, ami a gyerekekre nézve kötelezettséggel jár. Erre oda kellene figyelni. Arról vitatkozunk, hogy apának joga van-e látni a gyereket, anyának joga van-e látni a gyereket, pedig ha egy bírói döntés értelmében váltott gondoskodásba kerül, akkor a gyerekek lesz kötelezettsége. Neki kell minden pénteken összepakolni a cuccát, és elmenni apához, majd a következő pénteken összepakolni a cuccát és elmenni anyához”* (5. interjú). Mások úgy vélték, hogy a gyermekek számára sokkal fontosabb szempont, hogy mindkét szülőt el tudják érni, mint hogy hol élnek: *„A gyerekek két helyen is otthon érzik magukat. Ezt szokták meg, ez a természetes számukra. Az a legfontosabb tehát, hogy mindkét szülő ott teremtsen otthont a gyermeknek, ahol ő él”* (1. interjú). *„A gyerekek nagyon rugalmasak. Ha a szülők kialakítanak egy rendszert, és azt nyilván a gyerekek ismeretében alakítják ki úgy, hogy az a gyerekeknek jó legyen, és azt kommunikálják a gyerekek felé, hogy mi szülőként ezt találtuk ki azért, mert így tudjuk leginkább elérni, hogy egy család maradjunk, akkor a gyerekek nagyon sok technikai részhez tudnak alkalmazkodni [...] Szerintem a gyerekeknek az fontos, hogy azt érezzék, hogy a szüleik olyan döntéseket hoznak, amelyekben átgondolják az ő szempontjaikat”* (9. interjú).

A váltott gondoskodás rendszerében a legfontosabb dolog, amit a gyerekek és a szülők kapnak: az együtt töltött idő. Ez a záloga annak, hogy a szülő-gyerek kapcsolat aktív maradjon. Erről az egyik szakértő így beszélt: *„Nekem mindenképpen az az álláspontom, hogy a gyerekeknek az az érdeke, hogy válás után is két szülővel maradjon aktív a kapcsolatuk. Az pedig könnyen belátható, hogy aktív kapcsolat nem tud úgy megmaradni, ha kéthetente találkoznak három napot. És egy idő után azok a három napok is egyre inkább kiürülnek. Nem tudnak kapcsolódni a szülők és a gyerekek egymáshoz olyan szinten, hogy az élvezhető legyen”* (9. interjú).

A váltott gondoskodással kapcsolatos egyik kérdés, hogy hogyan tudja a gyermek feldolgozni, hogy egyik héten az egyik szülőjénél, másik héten a másik szülőjénél van, ha a két szülő között jelentősebb értékrend szerinti különbség van. Vajon jó-e ez a gyerekeknek? Nem lenne-e jobb megoldás ilyenkor, hogy a gyerek alapvetően az egyik szülőnél van elhelyezve és a másikkal csak kapcsolatot tart? Ezzel kapcsolatban erőteljesen megoszlottak a vélemények. Voltak, akik azt képviselték, hogy még az ilyen esetekben is jobb a váltott gondoskodás, hiszen együttélő szülők között is lehet értékrendbeli különbség, a lényeg, hogy válás után is megmaradjon mindkét szülő a gyerekeknek. Mások úgy vélték, hogy ilyenkor sokkal szerencsésebb, ha a gyerek alapvetően az egyik szülőnél lakik, a másikkal pedig egy szélesebb körre kiterjedő kapcsolattartása van.

Az, hogy a váltott gondoskodás jól működik-e egy adott családban, attól is függ, hogy hogyan alakítják ki a mindennapok működésének gyakorlatát. A legjellemzőbb az, hogy a gyerekek az egyik hetet az egyik, a másikat a másik szülőnél töltik. Ugyanakkor vannak ettől eltérő gyakorlatok is, amelyek a kutatásban résztvevő pszichológus szerint nem igazán szolgálják a gyerekek érdekeit. *„Láttunk olyan példákat, hogy nagyon felszabdadják a gyerekek idejét, 1–2 naponta váltanak lakóhelyet a gyerekek. Ez nagyon megzakkantja a gyerekeket [...] Mostanában nagyon sok olyan példát is látunk, hogy elfelezik a szülők a hetet, de úgy, hogy a gyerek az adott szülőnél mindig ugyanazokon a napokon van. Általában ezt úgy működtetik, hogy vasárnap, hétfő, kedd van a gyerek az egyik szülőnél, szerda a váltónap, és csütörtök, péntek, szombat van a másik szülőnél. Ez nagyon rossz gyakorlat. [...] Egyrészt az a probléma, hogy egyik szülővel sincs soha egy komplett hétféje, másrészt a gyerekek és a szülők mindig ugyanazokon a napokon látják egymást. És nyilván teljesen más egy hétfői nap, amikor mindenki feszült, és még a hét elején járunk, mint egy péntek, amikor sokáig lehet fennmaradni, amikor este lehet kártyázni, társasozni. És nem jó abból a szempontból sem, hogy a szülőnek sincs egy komplett hétféje, amit a gyerek nélkül tölt” (1. interjú).*

Ahogy korábban utaltunk is rá, a nemzetközi szakirodalom nagy terjedelemben foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy azokban az esetekben ahol a szülők közötti együttműködés nem megfelelő, vajon jó családi berendezkedés lehet-e a váltott gondoskodás. E problémafelvetéssel az általunk megkérdezett szakértők többsége is egyetértett – de nem mindenki. Az egyik pszichológus ezzel kapcsolatban például a következőket fogalmazta meg: *„Szerintem egyébként egy váltott elhelyezésnél kevesebbet kell kooperálni, mint amikor a gyermek alapvetően az egyik szülőnél lakik [...] mindkét szülő tagja a szülői levelező listának, facebook-csoportnak stb., és nem az anya szól egy-egy történés kapcsán az apának, hanem mindenki közvetlenül értesül róla. Mivel több napon keresztül él együtt szülő és gyerek, nyilván a gyerek is mindent elmond mindkét szülőnek” (1. interjú).*

A váltott gondoskodás előnyeként emelte ki több interjúalanyunk is, hogy az megelőzheti a szülői elidegenítést (ami a magyar köznyelvben gyakran „ellene nevelésként” jelenik meg). A szülői elidegenítés problematikáját több szakértő is érintette abban a kontextusban is, hogy miközben a pszichológia tudományában már évtizedek óta vitatkoznak róla, és a pszichológiai szakirodalomban már meg is született a tünetegyüttes leírása (*Parental Alienation Syndrome*), addig a jogászok többsége nem is hallott erről a jelenségről. A szülői elidegenítés pszichológiai szakirodalmában tulajdonképpen abúzusnak tekintik, amikor az egyik szülő megakadályozza, hogy a gyermek a másik szülővel kapcsolatot tartson. A váltott gondoskodásban ennek nagyon szűk tere van, hiszen ha a gyerekek hasonló mennyiségű időt töltenek az anyjukkal és az apjukkal válás után is, akkor saját tapasztalatokat szerezhetnek arról, hogy milyen szülő az egyik és milyen a másik.

Szinte minden interjúban felmerült, hogy a jól működő váltott gondoskodás alapja, hogy a szülők ne lakjanak távol egymástól és azoktól az intézményektől (iskolától, óvodától), amelyekbe a gyermekek járnak. A jól működő váltott gondoskodás külső feltételei közül szakértőink ezt tekintették a legfontosabbnak. A földrajzi közelség nemcsak azt segíti, hogy a gyermekek mindkét helyről könnyen eljussanak az óvodába, iskolába, hanem azt is, hogy a különórák, edzések kiválasztásakor ne két lakóhely elhelyezkedését kelljen figyelembe venniük, illetve hogy a szomszédsági kapcsolaton alapuló vagy azzal is megerősített baráti kapcsolataiknak se váljon akadályává az, hogy két lakóhelyük is van.

A szakértők többsége úgy vélte, hogy a váltott gondoskodás a három év alatti gyermekek esetében nem szolgálja a gyermek érdekeit. Az ilyen korú gyermekeknek a stabilitást adja, hogy a legtöbb napon egy helyen alszik, hogy egyértelmű számára, hogy hol van az otthona. Ezekben az esetekben inkább a másik szülőnek biztosított kiterjedt láthatás jelenthet optimális megoldást.

Az interjúk során egy olyan nemzetközi példa is megemlítésre került, amely egésze vagy annak bizonyos elemei alkalmazhatók lehetnek a hazai gyakorlatban is. Az egyik az úgynevezett Cochem-modell, ami egy olyan több szakterületet felölelő munkamódszer, amelynek célja, hogy válás után is megmaradjon a gyermekek iránti közös felelősségvállalás és gondoskodás a szülők részéről.⁵ A modell megalkotója Jürgen Rudolf, aki Németországban volt családjogi bíró. A több évtizeddel korábbi tapasztalatai egybevágóak azzal, ami a mi szakértői interjúinkból is kiviláglik, nevezetesen, hogy a válással foglalkozó szakemberek keveset tudnak egymás munkájáról, tapasztalataik nem épülnek egymásra, és egy-egy konkrét ügyben sincs együttműködés. Meglátása szerint a hagyományos peres eljárások a családi konfliktusok elmélyüléséhez vezetnek. A modell kialakításakor tehát alapvető szempont volt az, hogy hatékonyabb, a gyermekek érdekeit valóban a középpontba állító működési modell jöjjön létre, amely még a folyamat elején elkerülhetővé teszi a konfliktusok eszkalációját. A modell fontos eleme, hogy a jogi procedúra minél rövidebb legyen, hogy minél előbb tisztázódjanak a fő kérdések. Ezen a bírók, az ügyvédek, a gyámügyesek közösen dolgoznak, előre megszabott időkereteken belül. A tárgyalás maga a problémák átbeszéléséről szól, és ha a szülőknek nem sikerül megállapodni, akkor a bíró kötelezi a szülőket mediáció igénybevételére, és ki is tűzi a következő tárgyalási időpontot, ahol viszont meg kell állapodni. E modell tanulmányozása, a jó gyakorlatok átvétele, a hazai szakmai hiányosságok ki- és átbeszélése, a multidiszciplináris gyakorlatok bevezetése feltétlenül hozzájárulhatna ahhoz, hogy e törvény a szülők és gyermekek érdekeit és szempontjait egyaránt szem előtt tartva valóban jól működjön.

6. ÖSSZEGRÉS

Szakértői interjúkra alapozott kutatásunk átfogó megállapítása, hogy a váltott gondoskodás jogszabályi környezetének változása mindenképpen előremutató abból a szempontból, hogy kiszélesítette a bírók döntési körét tekintetben, hogy a két szülő egyezségének hiányában is dönthetnek a közös szülői felügyeletről és a váltott gondoskodásról, ha mindkét szülőt alkalmasnak látják a gyermek nevelésére és úgy vélik, hogy a gyermek érdekeit is az szolgálja.

Felmerül a kérdés, hogy vajon miért tekinthető előremutatónak az új szabályozás, amely szerint csak az egyik szülő kérése is elegendő ahhoz, hogy a bíróságok váltott gondoskodást ítéljenek meg. Hogyan fognak működni ezek a családok? Hogyan fognak egy ilyen rendszert működtetni a szülők, ha az egyik szülő nem ezt akarta? Nem fog-e ez komolyabb konfliktusokat előidézni a válófélben levő szülők között, mint a korábbiakban?

A szakértői interjúk alapján azt mondhatjuk, hogy ideiglenesen szinte biztosan várható a bírósági ügyek bonyolultabbá és konfliktusosabbá válása, mert megjelennek majd olyan új kérdések és megközelítések, amik ezidáig nem kerültek tárgyalásra. Új kockázatok is jelentkezhetnek, elsősorban azokban az esetekben, amikor a szülő alkalmatlanságát, esetleg a szülő bántalmazó magatartását a bíróság nem ismeri fel, és elrendeli a váltott gondoskodást.

Ugyanakkor az új jogi szabályozás számos esetben egy lehetőség a szülők és a gyermekek válás utáni kapcsolatának alakulásában. A gyermekeket ugyanis nemcsak az a jog illeti meg, hogy biztonságban legyenek és védelemben részesüljenek a bántalmazással szemben, hanem az is, hogy ha a szülei alkalmasak a gyermeknevelésre, akkor mindkét szülőjükkel kapcsolatot tarthassanak akkor is, ha a szülei(k) elváltak. E jog hangsúlyozása több szakértői interjúban is megjelent.

⁵ Lásd e modell megalkotójának előadását: <https://www.apakazigazsagert.org/cikk/a-cochem-model-a-kozos-szuloi-felelossegvallas> [Letöltve: 2023-05-10].

Az új szabályozás várható következménye, hogy váláskor erőteljesebben fognak megjelenni az apák szempontjai, nagyobb súlyt fog kapni az apa-gyermek viszony alakulásának kérdése. A szakértők várakozásai szerint több apa kérelmezheti majd a váltott gondoskodást azokban az esetekben is, amikor az anya azt szeretné, hogy kizárólag ő gyakorolja a szülői felügyeleti jogokat és a gyermek nála lakjon, az apjával csak kapcsolatot tartson. Ugyanakkor számolni kell azzal is, hogy a szülői szerepekkel kapcsolatban még mindig sokan (pl. az érintett szülők, jogalkalmazók, ügyvédek) meglehetősen tradicionálisan gondolkodnak, ami jelentősen fékezheti a váltott gondoskodás terjedését.

Az új jogi szabályozást kétféleképpen foghatjuk fel: jelentheti azt, hogy az egyik szülő a másik szülő ellenében is elérheti a váltott gondoskodást, de felfoghatjuk úgy is, hogy az egyik szülő nem elég ahhoz, hogy megakadályozza a váltott gondoskodást. A kettő között azért fontos különbséget tennünk, mert ha azok a szülők, akik azt szeretnék elérni, hogy a válás után a gyermekeik kizárólag náluk lakjanak, megfelelő segítséggel és mediációval meggyőzhetőek arról, hogy a gyermekeknek a másik szülőre éppúgy szükségük van, mint rájuk, akkor elérhető céllá válhat, hogy ne szabjanak gátat a váltott gondoskodásnak. A szülők közötti párbeszéd elősegítheti annak belátását, hogy a szülők nézetei nem is mindig vannak olyan távol egymástól, mint ahogyan azt elsőre gondolják.

A válások viszont általában konfliktusokkal, a párkapcsolati sérelmek közepette zajlanak, amikor a szülők nem mindig képesek felismerni a gyermekek érdekeit és azt, hogy hogyan maradhatnak jó szülők a válás után is. A válás során a családokkal kapcsolatba kerülő intézmények feladata az lenne, hogy a szülőket rávezessék azokra a kompromisszumos megoldásokra, aminek keretei között a válás körüli években, illetve a későbbiekben is jól működő családmodellben élhetnek.

Jelenleg ezek az intézmények nem így működnek, illetve nincs is felépítve az az intézményi struktúra, amely ezt a célt szolgálhatná. Nincs egységes bírói gyakorlat, a válóperek lefolyása, a bírói döntések nem transzparenszek, a bírók döntését támogató intézményi struktúra nem vagy nagyon rosszul működik, aminek következtében a bírói ítéletek gyakran tradicionális nemi sztereotípiák alapján születnek, miszerint a gyerekeknek az anyákra sokkal nagyobb szükségük van, mint az apákra. Nyilvánvaló, hogy a bírónak nincsenek meg azok a szakmai kompetenciái, amelyek segítségével pontosan fel tudná tárni az adott családon belüli viszonyokat, lévén nem pszichológusok, nem ismerik a gyermekfejlődés azon aspektusait sem, amelyek befolyásolhatnák a döntésüket. Ezért lenne szükség azokra a szakmai fórumokra, konferenciákra, ajánlásokra, amelyek egy-egy szakma szemszögéből mutatnak rá a válás utáni gondoskodási formák előnyeire és hátrányaira, arra a szempontrendszerre, amely alapján mérlegelni lehetne, hogy melyik családban mely gondoskodási forma lehet optimális.

Az interjúk során azt tapasztaltuk, hogy a szakértők egy-egy téma kapcsán markáns, olykor kategorikusnak tűnő véleményeket fogalmaztak meg a váltott gondoskodással kapcsolatban. Feltehetően számukra is problémát jelentett, hogy nagyon kevés kutatási adat, empirikus tapasztalat áll rendelkezésre a váltott gondoskodásról: arról, hogy milyen feltételek mellett működhet jól ez a gondoskodási forma. Talán ebből is adódik, hogy a kutatásunk mintájául szolgáló Braver–Lamb (2018) panelbeszélgetésben előkerült témák közül magyar kontextusban több téma fel sem merült. Ilyen volt például az, hogy a Braver–Lamb panelbeszélgetés szakértői a váltott gondoskodás előnyeként emelték ki, hogy ebben a formában az egyik szülő tudja kompenzálni a másik hiányosságait, ami abban az esetben, ha a gyermeket egyedül az egyik szülőnél helyeznek el, nem tudna működni. E szakértők arra is hivatkoztak, hogy ezt a gondoskodási formát preferálják legy-

gyakrabban a gyermekek is, ami mindenképpen fontos szempont, ha a gyermekek érdekeinek érvényesülését tekintjük kívánatosnak. A nemzetközi panelbeszélgetés résztvevői külön kitértek arra, hogy a speciális szükségletekkel rendelkező gyermekek esetében a váltott gondoskodás nem feltétlenül szolgálja a gyermek érdekeit. Nagyobb hangsúlyt fektettek arra, hogy a gyermek személyiségét is figyelembe kell venni, amikor arról születik döntés, hogy a szülők válása után hol fog élni a gyermek. Differenciáltabban gondolkodtak arról is, hogy milyen fajta konfliktusok azok, amelyek akadályai lehetnek a váltott gondoskodásnak. Ezzel kapcsolatban megfogalmazták, hogy nem mindenfajta szülői konfliktusnak kitettebbek a gyermekek váltott gondoskodásban.

A váltott gondoskodással kapcsolatos hazai empirikus tapasztalaink gyarapodásával feltehetően nálunk is megteremtődnek a differenciáltabb értékelés lehetőségei.

HIVATKOZÁSOK

- Bakker, W. – Karsten, L. (2013) Balancing paid work, care and leisure in post-separation households: A comparison of single parents with co-parents. *Acta Sociologica* 56(2), 173–187. <http://dx.doi.org/10.1177/0001699312466178>
- Bakker, W. – Mulder, C.H. (2013) Characteristics of post-separation families in the Netherlands: Shared residence versus resident mother arrangements. *GeoJournal*, 78(5), 851–866. <http://dx.doi.org/10.1007/s10708-012-9470-x>.
- Bala, N. – Birnbaum, R. – Poitras, K. – Saini, M. – Cyr, F. – LeClair, S. (2017) Shared parenting in Canada. Increasing use but continued controversy. *Family Court Review* 55(4), 513–530. <http://dx.doi.org/10.1111/fcre.12301>
- Bergström, M. – Fransson, E. – Hjern, A. – Köhler, L. – Wallby, T. (2014) Mental health in Swedish children living in shared residency and their parents' life satisfaction: a cross-sectional study. *Scandinavian Journal of Psychology*, 55, 433–439. <http://dx.doi.org/10.1111/sjop.12148>
- Berman, R. (2015) (Re)doing parent-child relationships in dual residence arrangements: Swedish children's narratives about changing relations post-separation. *Journal of Family Research*, 27(10), 123–140.
- Bernardi, L. – Mortelmans, D. (2021) *Shared Physical Custody. Interdisciplinary Insights in Child Custody Arrangements*. Springer.
- Bjarnason T. – Bendtsen, P. – Arnarssons, A. M. – Borup, I. – Iannotti, R. J. – Löfstedt, P. (2012) Life satisfaction among children in different family structures: a comparative study of 36 western societies. *Children & Society*, 26, 51–62. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1099-0860.2010.00324.x>
- Braver, S. L. – Lamb, M. E. (2018) Shared parenting after parental separation: The view of 12 experts. *Journal of Divorce & Remarriage*, April, 372–387. <http://dx.doi.org/10.1080/10502556.2018.1454195>
- Braver, S. – Votruba A. M. (2018) Does Joint Physical Custody „Cause” Children's Better Outcomes? *Journal of Divorce & Remarriage*. 59(5), 1–17, <http://dx.doi.org/10.1080/10502556.2018.1454203>
- Carlsund, A. U. – Eriksson, U. – Löfstedt, P. – Sellström, E. (2012) Risk behaviour in Swedish adolescents: in shared physical custody after divorce a risk or a protective factor? *European Journal of Public Health* 23(1), 3–8. <http://dx.doi.org/10.1093/eurpub/cks011>
- Cashmore, J. – Parkinson, P. – Weston, R. – Patulny, R. – Redmond, G. – Qu, L. – Baxter, J. – Rajkovic, M. – Sitek, T. – Katz, I. (2010) *Shared care parenting arrangements since the 2006 family law reforms: report to the Australian Government Attorney – General's Department*. Sydney, Australia: Social Policy Research Center, University of New South Wales. Elérhető: https://www.arts.unsw.edu.au/sites/default/files/documents/2_AG_Shared_Care.pdf [Letöltve: 2023-05-10].
- Chesley, N. (2011) Stay-at-home fathers and breadwinning mothers: Gender, couple dynamics, and social change. *Gender & Society*, 25(5), 642–664. <http://dx.doi.org/10.1177/0891243211417433>
- Dermott, E. (2008) *The Intimate Father. A Sociological Analysis*. London: Routledge.
- Dermott, E. – Miller, T. (2015) More than the Sum of Its Parts? Contemporary Fatherhood Policy, Practice and Discourse. *Fathers, Relationships and Societies*, 4(2), 183–195. <http://dx.doi.org/10.1332/204674315X14212269138324>
- Doucet, A. – Lee, R. (2014). Fathering, Feminism(s), Gender, and Sexualities: Connections, Tensions, and New Pathways. *Journal of Family Theory & Review*, 6(4), 355–373. <http://dx.doi.org/10.1111/jftr.12051>
- Emery, R. E. (2016) *Two homes, one childhood. A parenting plan to last a lifetime*. New York: Avery.
- Fehlberg, B. – Smyth, B. – Maclean, M. – Roberts, C. (2011) Legislating for shared time parenting after separation. A research review. *International Journal of Law, Policy and the Family* 25(3), 318–337. <http://dx.doi.org/10.1093/lawfam/ebp015>
- Goldscheider, F. K. – Bernhardt, E. – Lappegård, T. (2015) The gender revolution: A framework for understanding changing family and demographic behavior. *Population and Development Review*, 41(2), 207–239. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00045.x>.
- Grád A. – Jánoskúti Gy. – Kőrös A. (2007) Tévhitek kontra valóság: Mi az igazság gyermekelhelyezések terén a statisztikai adatok fényében? *Családi Jog*, 5(1), 17–20.
- Grád A. – Jánoskúti Gy. – Kőrös A. (2008) Mítosz és valóság – a gyermekelhelyezési perek tapasztalatai a statisztikai adatok fényében. 2. rész *Családi Jog*, 6(4), 8–15.
- Hook, J.L. (2016) Care in context: Men's unpaid work in 20 countries, 1965–2003. *American Sociological Review*, 71(4), 639–660. <http://dx.doi.org/10.1177/000312240607100406>.
- Juby, H. – Le Bourdais, C. – Marciel-Gratton, N. (2005) Sharing roles, sharing custody? Couples' characteristics and children's living arrangements at separation. *Journal of Marriage and Family*, 67(1), 157–172. <http://dx.doi.org/10.1111/j.0022-2445.2005.00012.x>.

- Kaminska, K. (2020) Joint Physical Custody After Parental Separation: A Polish Perspective. *Eastern European Journal of Transnational relations*, 4(2), 87–106. <http://dx.doi.org/10.15290/eejtr.2020.04.02.05>
- Kitterød, R.H. – Lyngstad, J. (2014) *Characteristics of parents with shared residence and father sole custody*. Evidence from Norway 2012. Discussion Papers No. 780, June, Statistics Norway, Research Department.
- Kitterød, R. H. –Wiik, K. A. (2017) Shared residence among parents living apart in Norway. *Family Court Review*, 55(4), 556–571. <http://dx.doi.org/10.1111/fcre.12304>
- Klünder, N. – Meier-Gräwe, U. (2018) Caring, Cooking, Cleaning – repräsentative Zeitverwendungsmuster von Eltern in Paarbeziehungen. *Zeitschrift für Familienforschung*, 30(1), 9–29. <http://dx.doi.org/10.3224/zff.v30i1.02>.
- Knijjn, T. – Selter, P. (2002) Transformations of fatherhood: the Netherlands. In Hobson, B. (szerk.). *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*. Cambridge: Cambridge University Press, 168–187.
- McIntosh, J. E. – Smyth, B. – Kelaher, M. – Wells, Y. (2010) *Post separation parenting arrangements: outcomes for infants and children*. Sydney: Australian Government. Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/286980636_Post-separation_parenting_arrangements_Patterns_and_developmental_outcomes_Studies_of_two_risk_groups [Letöltve: 2023-05-10].
- McIntosh, J. E. – Pruett, M. K. – Kelly, J. B. (2014) Parental separation and overnight care of young children part II: Putting theory into practice. *Family Court Review*, 52(2), 256–262. <http://dx.doi.org/10.1111/fcre.12088>
- Meyer, D.R. – Cancian, M. – Cook, S.T. (2017) The growth in shared custody in the United States: Patterns and implications. *Family Court Review*, 55(4), 500–512. <http://dx.doi.org/10.1111/fcre.12300>
- Millar, P. –Kruk, E. (2014) Maternal attachment, paternal overnight contact, and very young children’s adjustment: Comment on Tornello et al. (2013). *Journal of Marriage and Family*, 76(1), 232–236. <http://dx.doi.org/10.1111/jomf.12071>
- Monostori J. (2022) Váltott gondoskodásban nevelő különélő szülők és gyermekeik. *Demográfia*, 64(4), 233–270. <http://dx.doi.org/10.21543/DEM.64.4.1>
- NANE Egyesület, Patent Egyesület és Magyar Női érdekvégyesítő Szövetség (2021) Észrevételek és javaslatok a Családjogi jogalkalmazás hatékonyságát erősítő munkacsoport által a kiskorú gyermek védelme érdekében javasolt polgári jogi tárgyú módosítások kapcsán. További észrevételek és javaslatok a szülői felügyeleti jog rendezése és kapcsolattartás szabályozásának és gyakorlatának kérdéskörében, a családon belüli, párkapcsolati erőszak kontextusában. Elérhető: <https://nokjoga.hu/wp-content/uploads/E%CC%81szreve%CC%81telek-a-Csala%CC%81djogi-Jogalkalmazasa%CC%81si-Munkacsoport-anyaga%CC%81hoz.pdf> [Letöltve: 2023-05-10].
- Nielsen, L. (2011) Shared parenting after divorce: A review of shared residential parenting research. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52(8), 586–609. <http://dx.doi.org/10.1080/10502556.2011.619913>
- Nielsen, L. (2017) Re-examining the research on parental conflict, coparenting, and custody arrangements. *Psychology, Public Policy and Law*, 23(2), 211–231. <http://dx.doi.org/10.1037/law0000109>
- Ottosen, H. M. – Andersen, D. – Dahl, K.M. – Hansen, A.T. – Lausten, M. – Ostergaard, S. V. (2014) *Children and Young in Denmark – Welfare and wellbeing 2014*. Copenhagen: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Pilinszki A. – Gyetvai A. (2021) Közös szülőség válás után: szakirodalmi áttekintés. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 22(3), 229–260. <http://dx.doi.org/10.1556/0406.22.2021.007>
- Poortman, A. R. – van Gaalen, R. (2017) Shared residence after separation: a review and new findings from the Netherlands. *Family Court Review*, 55(4), 531–544. <http://dx.doi.org/10.1111/fcre.12302>
- Pruett, M. K. – McIntosh, J. E. – Kelly, J. B. (2014) Parental separation and overnight care of young children, Part I: Consensus through theoretical and empirical integration. *Family Court Review*, 52(2), 240–255. <http://dx.doi.org/10.1111/fcre.12087>.
- Rehel, E. M. (2014) When dad stays home too: Paternity leave, gender and parenting. *Gender & Society*, 28(1), 110–132. <http://dx.doi.org/10.1177/0891243213503900>
- Schoppe-Sullivan, S.J. – Fagan, J. (2020) The evolution of fathering research in the 21st century: Persistent challenges, new directions. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 175–197. <http://dx.doi.org/10.1111/jomf.12645>.
- Singer, A. (2008) Active parenting or Solomon’s justice? Alternating residence in Sweden for children with separated parents. *Utrecht Law Review*, 4(2), 35–47. <http://dx.doi.org/10.18352/ulr.64>
- Smyth, B. M. (2017) Special issue on shared-time parenting after separation. *Family Court Review*, 55(4), 494–499. <http://dx.doi.org/10.1111/fcre.12299>
- Smyth, B. – Qu, L. – Weston, R. (2004) The demography of parent-child contact. In. Smyth, B. (szerk.). *Parent-child contact and post-separation parenting arrangements*. (Research Report No. 9) Melbourne: Australian Institute of Family Studies.

- Sodermans, A. K. – Botterman, S. – Havermans, N. – Matthijs, K. (2015) Involved fathers, liberated mothers? Joint physical custody and the subjective well-being of divorced parents. *Social Indicators Research*, 122(1), 257–277. <http://dx.doi.org/10.1007/s11205-014-0676-9>.
- Sodermans, A. K. – Matthijs, K. – Swicegood, G. (2013) Characteristics of joint physical custody families in Flanders. *Demographic Research*, 28(29), 821–848. <http://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2013.28.29>.
- Steinbach, A. (2018) Children’s and Parents’ Well-Being in Joint Physical Custody: A Literature Review. *Family Process*, 353–369. <http://dx.doi.org/10.1111/famp.12372>
- Steinbach, A. – Augustijn, L. – Corkadi, G. (2020) Joint physical custody and adolescents’ life satisfaction in 37 North American and European countries. *Family Process* 60(1), 145–158. <http://dx.doi.org/10.1111/famp.12536>.
- Stevens, E. (2015) Understanding discursive barriers to involved fatherhood: The case of Australian stay-at-home fathers. *Journal of Family Studies*, 21(1), 22–37. <http://dx.doi.org/10.1080/13229400.2015.1020989>
- Szeibert O. (2012) Együtt a házasság felbontása után is? A közös szülői felügyelet és a váltott elhelyezés európai tendenciái. *Családi Jog*, 10(4), 1–11.
- Szeibert O. (2022) Új mérföldkő a hazai családjogi szabályozásban. a bíróság által elrendelhető közös szülői felügyelet és váltott gondoskodás. *Családi Jog*, 1, 10–15.
- Takács J. – Szalma I. (2022) Aktív apaság Magyarországon és Európában. In Szalma I. – Takács J. *Családszociológiai mozaik*, Debrecen: Debreceni Egyetem, 137–154.
- Tornello, S.L. – Emery, R. – Rowen, J. – Potter, D. – Ocker, B. and Xu, Y. (2013) Overnight custody arrangements, attachment, and adjustment among very young children. *Journal of Marriage and Family*, 75(4), 871–885. <http://dx.doi.org/10.1111/jomf.12045>
- Vanassche, S. – Sodermans, A. K. – Matthijs, K. – Swicegood, G. (2013) Commuting between two parental households: The association between joint physical custody and adolescent wellbeing following divorce. *Journal of Family Studies*, 19(2), 139–158. <https://doi.org/10.5172/jfs.2013.19.2.139>
- Visser, M. – Finkenauer, C. – Schoemaker, K. – Kluwer, E.S. – Rijken, R.V. – Lawick, J.V. – Bom, H. – Schipper, J.C. – Lamers-Winkelman, F. (2017) I’ll Never Forgive You: High Conflict Divorce, Social Network and Co-Parenting Conflicts. *Journal of Child and Family Studies*, 26(11), 3055–3066. <http://dx.doi.org/10.1007/s10826-017-0821-6>
- Vanassche, S. – Sodermans, A. K. – Declerck, C. – Matthijs, K. (2017) Alternating residence for children after parental separation: Recent findings from Belgium. *Family Court Review*, 55(4), 545–555. <http://dx.doi.org/10.1111/fcre.12303>
- Van der Heijden, F. – Poortman, A. R. – Van der Lippe, T. (2016) Children’s postdivorce residence arrangements and parental experienced time pressure. *Journal of Marriage and Family*, 78(2), 468–481. <http://dx.doi.org/10.1111/jomf.12283>.
- Warshak, R. A. (2018) Night shifts: Revisiting blanket restrictions on children’s overnights with separated parents. *Journal of Divorce & Remarriage*, 59(4), 282–323. <http://dx.doi.org/10.1080/10502556.2018.1454193>
- Westphal, S. K. –Poortman, A. R. –Van der Lippe, T. (2014) Non-resident father–child contact across divorce cohorts: The role of father involvement during marriage. *European Sociological Review*, 30(4), 444–456. <http://dx.doi.org/10.1093/esr/jcu050>
- Vezzetti, V. (2014) European Children and the Divorce of their Parents. COLIBRI. European Platform for Joint Custody Co-Parenting and Childhood. Elérhető: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/2014/Colibri.pdf> [Letöltve: 2023-05-10].

FÜGGELÉK

Az interjúalanyok foglalkozása, tevékenységi területe

1. pszichológus, mozaikcsaládokkal foglalkozó szakember
2. jogász, válási mediációval foglalkozó mediátor, a mediátorképzésben résztvevő egyetemi oktató
3. családjoggal és gyermeki jogokkal foglalkozó jogász, a szakjogászképzésben részt vevő egyetemi oktató
4. válóperes ügyvéd, az elvált apák jogi- és érdekképviselésével foglalkozó civil szervezet vezetője
5. gyermekpszichológus
6. apák érdekképviselésével foglalkozó civil szervezet képviselője
7. jogász, válási mediációval foglalkozó mediátor, a mediátorképzésben részt vevő oktató
8. pszichológus, az apaság kérdéseivel foglalkozó civil szervezet vezetője
9. a válás utáni szülőséggel foglalkozó szociológus, válási mediációval foglalkozó mediátor, a mediátorképzésben részt vevő oktató
10. az elvált apák jogi és érdekképviselésével foglalkozó civil szervezet vezetője
11. családjogi bíró